

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2015-2017

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lucie Fialová

Speciálně výchovné a vzdělávací aktivity dospělých odsouzených

Praha 2017

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER FULL-TIME STUDIES

2015-2017

DIPLOMA THESIS

Lucie Fialová

Special instructional and educational activities for adult convicts

Prague 2017

Diploma Thesis Work Supervisor: PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Lucie Fialová

.....

Poděkování

Děkuji, vedoucímu mé práce, panu PaedDr. Lubomírovi Bajcurovi za čas, který mi věnoval, velikou trpělivost, metodickou pomoc a odborné vedení při psaní této diplomové práce.

Lucie Fialová

Anotace

Tato diplomová práce je zaměřena na vzdělávací a speciálně výchovné aktivity programu zacházení, který je nedílnou součástí výkonu trestu odnětí svobody. Úvodní část teoretické práce je věnována současnému systému realizace výkonu trestu odnětí svobody v České republice. Je zde popsána Vězeňská služba České republiky, dále charakteristika výkonu trestu odnětí svobody i oddělení výkonu trestu a také jsou zde uvedeny charakteristiky typů věznic. Následující kapitolu tvoří odsouzení a jejich typické osobnosti zvláštnosti. V této kapitole se dozvíme něco o výskytu a příčinách kriminálního chování a trestné činnosti, jaká je motivace k jejímu páčání, kteří jedinci patří do rizikových skupin a jaká je jejich typologie. Nechybí zde ani popis specifických forem chování a jednání již vězňených. Následující kapitola je věnována již zmíněnému programu zacházení, konkrétně jeho přípravě, vytvoření i vyhodnocení. Následně je práce zaměřena na oblast vzdělávacích a speciálně výchovných aktivit. Každá z těchto kapitol má své podkapitoly věnované věznicím, ve kterých byl prováděn průzkum předkládané diplomové práce. Po shrnutí poznatků z teoretické části, následuje část druhá, praktická.

Praktická část práce se skládá ze dvou provedených průzkumů. Prvním je dotazníkové šetření, zaměřené na efektivitu a postoj odsouzených k programu zacházení, především k aktivitám vzdělávacím a speciálně výchovným. Díky tomuto šetření bylo dále zjištěno například dosažené vzdělání a jiné. Druhým provedeným průzkumem jsou polostrukturované rozhovory se specialisty výkonu trestu odnětí svobody, kteří uvádějí svůj pohled na program zacházení a vzdělávací i speciálně výchovné aktivity. I tato část obsahuje závěrem shrnutí poznatků získaných z provedeného šetření.

Klíčová slova

Odsouzený, osobnost, program zacházení, speciálně výchovné aktivity, trestná činnost, výkon trestu odnětí svobody, Vězeňská služba, věznice, vzdělávací aktivita

Annotation

This thesis is focused on the educational and special instructional activities within the treatment programme that is an integral part of the service of a term of imprisonment. The introductory theoretical part deals with the existing system of the service of terms of imprisonment in the Czech Republic. It describes the Prison Service of the Czech Republic, service of terms of imprisonment and characteristics of prison types. The following chapter deals with convicts and their typical personality traits. In this chapter, we will learn something about the occurrence and causes of criminal behaviour and criminal activities, what is the motivation leading to them, which individuals belong into risk groups and what is their typology. It also contains the description of specific forms of behaviour and actions of convicts. The following chapter depicts the treatment programme, primarily its preparation, creation and evaluation. Subsequently, the thesis is focused on the area of educational and special instructional activities. Each of these chapters has its sub-chapters dedicated to prisons in which the research of the practical section of this thesis was conducted. After the summary of information from this part, the next part follows.

The practical part consists of two researches. The first part is a questionnaire survey focused on the efficiency of the treatment programme and its perception among convicts, with special attention to educational and special instructional activities. By means of this survey, it was ascertained, among other things, which activities are preferred by convicts and what is these convicts' education. The second research is based on semi-structured interviews with specialists in the imprisonment area, giving their opinion of the treatment programme and educational and special instructional activities. This part also summarizes information from the conducted survey.

Keywords

Convict, criminal activity, educational activity, personality, prison, Prison Service, service of terms of imprisonment, special instructional activities, treatment programme

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 SOUČASNÝ SYSTÉM REALIZACE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V ČR.....	11
1.1 Vězeňská služba České republiky.....	11
1.2 Charakteristika výkonu trestu odnětí svobody.....	15
1.3 Oddělení výkonu trestu.....	17
1.4 Charakteristika typů věznic.....	20
2 TYPICKÉ OSOBNOSTNÍ ZVLÁŠTNOSTI ODSOUZENÝCH.....	24
2.1 Výskyt a příčiny kriminálního chování a trestné činnosti.....	24
2.2 Motivace k páčání trestné činnosti.....	26
2.3 Rizikové skupiny.....	28
2.4 Typologie delikventů.....	28
2.5 Charakteristika osobnosti odsouzeného.....	30
2.6 Specifické formy chování a jednání vězňů.....	32
3 PROGRAM ZACHÁZENÍ.....	34
3.1 Příprava programu zacházení.....	35
3.2 Vytvoření programu zacházení.....	36
3.3 Vyhodnocení programu zacházení.....	37
4 OBLAST VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT.....	39
4.1 Vzdělávací aktivity ve věznici Stráž pod Ralskem.....	40
4.2 Vzdělávací aktivity ve věznici Rýnovice.....	42
5 OBLAST SPECIÁLNĚ VÝCHOVNÝCH AKTIVIT.....	43
5.1 Speciálně výchovné aktivity ve věznici Stráž pod Ralskem.....	44
5.2 Speciálně výchovné aktivity ve věznici Rýnovice.....	45
6 SHRUTÍ POZNATKŮ Z TEORETICKÉ ČÁSTI PRÁCE.....	48

II PRAKTICKÁ ČÁST	49
7 CÍLE PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	49
7.1 Plán	49
7.2 Empirické metody.....	50
7.2.1 Dotazníkové šetření.....	51
7.2.2 Hlubkové polostrukturované rozhovory	52
7.3 Hypotézy.....	52
7.4 Výzkumné otázky	53
8 CHARAKTERISTIKA SOUBORU RESPONDENTŮ	54
8.1 Respondenti kvantitativního výzkumu	54
8.2 Respondenti kvalitativního výzkumu	54
9 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO PROSTŘEDÍ.....	55
9.1 Věznice Stráž pod Ralskem	55
9.2 Věznice Rýnovice	55
10 PREZENTACE A INTERPRETACE VÝLEDKŮ PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	57
10.1 Presentace výsledků dotazníkového šetření.....	57
10.2 Presentace výsledků provedených rozhovorů.....	71
11 SHRUTÍ POZNATKŮ Z PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	78
ZÁVĚR	82
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	83
Zákonné normy	85
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	87
SEZNAM GRAFŮ	88
SEZNAM TABULEK.....	88
SEZNAM PŘÍLOH.....	89

ÚVOD

S jedinci, kteří se z nějakého důvodu dostanou do výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) je nutné pracovat a v co nejlepší míře na ně působit. Tímto působením se specialisté oddělení VTOS v jisté míře snaží pomoci odsouzeným v jejich reintegraci do společnosti a minimalizovat recidivitu a to v rámci programu zacházení. Tento program má několik dílčích aktivit. Aktivita, které by tuto skutečnost mohly mít nejvíce za příčinění, jsou vzdělávací a speciálně výchovné. Proto je práce na tyto aktivity zaměřena.

Odsouzení mohou aktivity programu zacházení vnímat jako jakousi psychickou podporu či uvolnění. Mohou se oprostít od zastaralé vězeňské každodennosti a odreagovat se něčím jiným, než „čekáním na cele“. Avšak tyto aktivity mají daleko hlubší charakter a snaží se působit na vnitřní motivaci odsouzených a změnit jim tak postoje k páčání trestné činnosti. Každá osoba je ojedinělá, osobnosti jsou různorodé. Proto aktivity na každého odsouzeného působí rozdílně. Záleží na tom, zda se vězněný změnit chce, zda pro to něco dělá, nebo danou aktivitou pouze krátí čas ve VTOS.

V teoretické části diplomové práce jsou objasněny veškeré pojmy související s danou problematikou. První kapitola se zabývá současným systémem realizace VTOS v České republice (dále jen ČR), kde je popsána Vězeňská služba ČR, její organizační jednotky i úkoly. Charakterizován je VTOS i oddělení, kterým je zajišťován. Nechybí ani popis diferenciaci věznic, kam jsou odsouzení zařazeni. Následující kapitola se zabývá odsouzenými a jejich typickými osobnostními zvláštnostmi, kterými se projevují. Zde jsou uvedeny příčiny a výskyt kriminálního chování, motivace k páčání trestné činnosti a rizikové skupiny. Následující kapitola je věnována programu zacházení, jeho přípravě, vytvoření a vyhodnocení. Poslední dvě kapitoly jsou zaměřeny na vzdělávací a speciálně výchovné aktivity tohoto programu.

V úvodu praktické části je zmíněn plán postupu při sběru dat. Následuje seznámení s respondenty výzkumného šetření i prostředí, kde byl výzkum prováděn. Za hlavní cíl práce je považováno zhodnocení efektu vzdělávacích a speciálně výchovných aktivit programu zacházení při penitenciární péči a pomoci odsouzeným k reintegraci vězňů do společnosti. Touto problematikou se zabývá empirický výzkum práce, který je rozdělen do dvou částí. První část je věnována odsouzeným, pro které byla zvolena metoda dotazníkového šetření. Druhá část směřovala ke specialistům oddělení výkonu trestu, pro které byly sestaveny polostrukturované rozhovory. Na základě získaných dat z těchto výzkumů bude možné odpovědět na výzkumné otázky a potvrdit či vyvrátit předem stanovené hypotézy.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÝ SYSTÉM REALIZACE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V ČR

1.1 Vězeňská služba České republiky

Činnost a pravomoci Vězeňské služby České republiky (dále VS ČR) jsou legislativně upraveny především zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky. Mezi další platné právní předpisy, které upravují chod VS ČR, patří například:

- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody;
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody;
- Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 36/20015 Sb., kterým se vydává organizační řád VS ČR;
- Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 11/2006, o vězeňské a justiční strážci;
- Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 40/2006, o zařazování odsouzených na střežené a nestřežené pracoviště.

Jedná se o ozbrojený bezpečnostní sbor, účetní jednotku a správní úřad působící na území ČR, což ale lze upravit zvláštním právním předpisem nebo vyhlášenou mezinárodní smlouvou, k čemuž je třeba souhlasu Parlamentu ČR. VS ČR je pod vedením generálního ředitele VS, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti a právě jemu generální ředitel odpovídá za činnost VS. Tato instituce zajišťuje výkon vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence.¹

¹ § 1 Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 36/20015 Sb.

Mezi organizační jednotky VS ČR patří: (Příloha A - Organizační struktura Vězeňské služby České republiky)

- Generální ředitelství;
- vazební věznice;
- věznice;
- ústavy pro výkon zabezpečovací detence;
- Střední odborné učiliště, které má ředitelství v Praze 4;
- Akademie VS ČR, Stráž pod Ralskem.²

Úkoly Vězeňské služby:

- Vězeňská služba odpovídá za řádné plnění zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a VTOS.
- Spravuje a střeží věznice, vazební věznice i ústavy pro výkon zabezpečovací detence.
- Předvádí a eskortuje pod neustálým dohledem osoby ve výkonu vazby, výkonu trestu a výkonu detence.
- Zajišťuje bezpečnost a pořádek v soudních budovách.
- V rámci programu zacházení (viz kapitola č. 3) působí na příslušné skupiny osob s cílem vytvoření předpokladů pro řádný život po propuštění.
- Provozuje hospodářskou činnost za účelem vytvoření pracovních podmínek a zaměstnávání osob ve VTOS, popřípadě i osob ve výkonu vazby.
- Zajišťují jak vzdělávání příslušníků VS a občanských zaměstnanců VS, což má na starosti Akademie Vězeňské služby, tak i vzdělávání osob ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, prováděné Středním odborným učilištěm.
- Provádí výzkum v oboru penologie, jehož výsledky aplikuje v praxi.
- Zajišťuje evidenci osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody na celém území České republiky.³

² § 2 Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 36/20015 Sb.

Řádné plnění úkolů Vězeňské služby zajišťuje:

- vězeňská stráž;
- justiční stráž;
- správní služba;
- pověřené orgány Vězeňské služby;
- Akademie VS ČR.⁴

Vězeňská stráž zajišťuje při plnění svých úkolů kázeň a pořádek. Mezi její činnost patří střežení, předvádění a eskort osob ve výkonu trestu odnětí svobody, vazby i zabezpečovací detence. Tyto osoby eskortuje do výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ústavního ochranného léčení nebo zabezpečovací detence. Dále střeží vazební věznice, věznice, ústavy zabezpečovací detence, ale také může být povolána k plnění úkolů justiční stráže, střežení budov soudů, státních zastupitelství a ministerstva.⁵

Justiční stráž plní svůj úkol v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a to v podobě zajištění pořádku a bezpečnosti. Pokud je justiční stráž dočasně povolána k úkolu vězeňské stráže, plní stráž nad vazební věznicí a věznicí, převází a předvádí osoby ve výkonu vazby, zabezpečovací detence i výkonu trestu odnětí svobody. Neustále je opět zajišťován především pořádek a kázeň.⁶

Správní služba zajišťuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost. Dále rozhoduje v oblasti správního řízení podle zvláštních právních předpisů.⁷

Pověřené orgány VS mají oprávnění užívat podpůrné operativně pátrací prostředky podle zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky,

³ § 2 z. č. 555/1992 Sb.

⁴ § 3 z. č. 555/1992 Sb.

⁵ § 3 odst. 2 z. č. 555/1992 Sb.

⁶ § 3 odst. 3 z. č. 555/1992 Sb.

⁷ § 3 odst. 6 z. č. 555/1992 Sb.

jelikož jsou v postavení policejního orgánu v řízení o trestných činech osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence.⁸

Akademie VS ČR je důležitá pro zajištění výchovně vzdělávací činnosti, všestrannou profesní přípravu zaměstnanců VS ČR a to v rámci Programu celoživotního vzdělávání.⁹

Za Vězeňskou službu ČR, jménem státu, činí právní úkony generální ředitel. Úkolem generálního ředitelství je metodické řízení, kontrola a zabezpečení plnění společných úkolů zbylých organizačních jednotek. Ředitelé těchto jednotek jsou oprávněni jednat a činit právní úkony za VS ve všech věcech, kromě takových, které podle zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky nebo rozhodnutí ministra či generálního ředitele patří do jejich pravomocí.¹⁰

Podmínky k řádnému výkonu činnosti VS ČR vytváří ministerstvo při výkonu státní správy a to především tím, že stanovuje Vězeňské službě prostředky státního rozpočtu v rámci rozpočtu kapitoly ministerstva. Provádí kontrolu nad dodržováním povinností, které jsou stanoveny zvláštními právními předpisy, pokud nepatří do působnosti jiného právního orgánu. Dále upravuje výkon služby justiční strážce s technickými a režimovými opatřeními u soudů, státních zastupitelství a na ministerstvu. Na úseku informatiky vypracovává analýzy z koncepce pro rozvoj informačních technologií, systémů a počítačových sítí. Mezi činnost ministerstva také patří kontrola dodržování právních předpisů, i předpisů vnitřních, upravujících povinnosti příslušníků a občanských zaměstnanců VS při zacházení s odsouzenými, obviněnými a chovanci ze zabezpečovací detence. Při této činnosti postupuje podle zákona, který upravuje kontrolu.¹¹

⁸ § 17 z. č. 555/1992 Sb.

⁹ § 2 z. č. 555/1992 Sb.

¹⁰ § 4 z. č. 555/1992 Sb.

¹¹ § 4a z. č. 555/1992 Sb.

1.2 Charakteristika výkonu trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody ve věznicích České republiky je upravován zákonem číslo 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 345/1999, která je řádem výkonu trestu. Za hlavní cíl VTOS je považováno výchovné působení na odsouzeného, vedoucí k žádoucím změnám v jeho chování, reintegrace do intaktní společnosti a snížení nebezpečí recidivy. Zákon č. 169/1999 Sb. uvádí, že trest může být vykonán jen způsobem, který je přiměřený k důstojnosti osobnosti odsouzeného. V průběhu výkonu trestu nesmí být narušeno zdraví odsouzeného a musí být podporován jeho postoj a dovednosti, které budou nápomocny odsouzenému po ukončení trestu odnětí svobody a propuštění vést řádný život, který je v souladu se zákony. VTOS je prováděn pouze obecnými výchovnými metodami, speciálními metodami, které jsou zaměřeny na skupinovou i individuální práci a metodami zacházení s vězni. Jednou ze speciálních metod je program zacházení (viz kapitola č. 3). Tyto metody stanovuje zákon a interní normy.¹²

Střežení odsouzených, jak již bylo zmíněno v předchozím bodu (č. 1.1), provádí Vězeňská služba České republiky, která je oprávněna k vydávání příkazů, jež musí být v souladu se zákonem, stejně jako různá omezení odsouzených osob a donucovací prostředky.¹³

Pouze na základě nařízení v písemné podobě, které vydává soud, lze přijímat odsouzené do výkonu trestu odnětí svobody. U tohoto nařízení nesmí chybět připojený vyhotovený pravomocný rozsudek. Jestliže tento rozsudek není připojen, soud má možnost zaslat ho dodatečně. K přijetí dochází na základě seznámení odsouzeného s jeho právy a povinnosti podle zákona a řádu VTOS a s vnitřním řádem věznice. Toto seznámení musí odsouzený dostat i v písemné podobě, v jazyce státu, jehož je občanem, nebo v jazyce, kterému odsouzený rozumí.¹⁴

¹² ČERNÍKOVÁ, V., 2008, s. 93

¹³ § 3 z. č. 555/1992 Sb.

¹⁴ § 6 z. č. 169/1999 Sb.

Zákon upravuje umístění odsouzených, tedy kdo s kým nesmí být, respektive kdo od koho má být oddělen.¹⁵ Oddělení jsou především muži od žen, osoby s podezřením na infekční onemocnění nebo odsouzený s infekčním onemocněním. Dále se oddělují recidivisté od prvotrestaných, trvale pracovně nezařaditelní, mladiství od dospělých, odsouzení, kteří svou trestnou činnost páchali úmyslně od odsouzených za trestné činy, které spáchali z nedbalosti a odsouzení s poruchami duševními nebo poruchami chování.¹⁶

Zákon číslo 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, dále vymezuje specifické skupiny odsouzených, u kterých se VTOS realizuje odlišně. Do této skupiny patří:

- Mladiství odsouzení;
- prvotrestaní odsouzení;
- cizinci;
- ženy;
- odsouzení k výkonu doživotního trestu;
- odsouzení s duševními poruchami;
- odsouzení s uloženým ochranným léčením;
- odsouzení trvale pracovně nezařaditelní a
- odsouzení s poruchami chování.¹⁷

Tento zákon také upravuje nejen povinnosti, ale i práva odsouzených osob. Vymezuje právo užívání telefonu, přijímání a odesílání korespondence, duchovní službu, nákup potravin a osobních potřeb, přijímání návštěv, uspokojování kulturních potřeb, příjem peněz a nakládání s nimi, příjem balíčků a podobně. Mezi povinnosti odsouzených patří například dodržování stanoveného pořádku, kázně, ale také hygieny, plnění pokynů a příkazů zaměstnanců VS, nepoškozování cizího majetku, dodržování zásady slušného jednání s osobami, s kterými přijde do styku. Odsouzení jsou dále povinni se podrobit osobní a další prohlídce v rámci zajišťování vnitřního pořádku ve

¹⁵ § 7 z. č. 169/1999 Sb.

¹⁶ MOTEJL, O., 2010, s. 46

¹⁷ § 7 z. č. 169/1999 Sb.

věznici a tím pádem vyloučení toho, aby u sebe měl věc, kterou by porušoval řád věznice.¹⁸

1.3 Oddělení výkonu trestu

Výkon trestu odnětí svobody je zajištěn oddělením VT. Toto oddělení je nedílnou součástí věznic a provádí činnosti v penitenciární oblasti. Zabývá se i programem zacházení. Dále spolupracuje s orgány a organizacemi, které jsou ve spolupráci s VTOS. Řízení oddělení je zajištěno prvním zástupcem ředitele dané věznice. Specialisté oddělení VTOS jsou civilní zaměstnanci v pracovně právním vztahu a příslušníci ve služebním poměru. Mezi tyto zaměstnance patří:

- Vychovatel;
- psycholog;
- speciální pedagog;
- pedagog volného času;
- sociální pracovník;
- vychovatel- terapeut;
- sociolog;
- duchovní.¹⁹

Vychovatel

Dříve (před rokem 1990) byl vychovatel osoba s řádně dokončeným středoškolským vzděláním bez nutnosti pedagogického zaměření. Nyní je nutností vysokoškolské vzdělání v oblasti pedagogiky. Vychovatel denně přijde do styku s vězňými a řeší jejich požadavky či problémy. Je zodpovědnou osobou za kázeň, dodržování zákonnosti, pořádku a za realizaci programu zacházení s odsouzenými. Mezi úkoly vychovatele patří výchovné; vzdělávací; preventivní a diagnostické činnosti zaměřené

¹⁸ §14 a § 28 z. č. 169/1999 Sb.

¹⁹ § 41 z. č. 169/1999 Sb.

na rozvoj osobnosti, socializaci, resocializaci a reedukaci. Dále se zaměřuje na optimalizaci vzdělávacího procesu a realizování protidrogové prevence v rámci dané věznice. Vychovatel v oblasti výchovné práce je nezbytnou osobou, která je metodicky usměrňována speciálním pedagogem. K činnosti vychovatele patří zpracování návrhů na přerušení výkonu trestu, na přerazování do jiného typu věznice, povolení volného pohybu mimo věznici, povolení návštěvy bez dozoru příslušníka VS nebo také například spoluúčast u výběru odsouzeného k zařazení do zaměstnání. Vychovatel zpracovává průběžná hodnocení programu zacházení, na základě posudků odborných zaměstnanců a přístupu odsouzeného k naplňování VT. Navrhuje aktualizaci programu zacházení a jiné potřebné změny, například i přerazování odsouzených ve skupinách vnitřní diferenciaci, a to v závislosti na změnách chování jemu svěřených vězňů (umístění na specializované; krizové; výstupní nebo bezdrogové oddělení) a jiné. Spolupracuje při organizaci setkání odsouzených se státními zástupci a nestátními institucemi, organizuje pracovní, zájmové a vzdělávací aktivity.²⁰

Psycholog

Podmínkou pro psychologa je vysokoškolské vzdělání se zaměřením na psychologii. Tento odborný pracovník garantuje odbornou úroveň programu zacházení. Jeho úkolem je diagnostika vězňů, psychologické posouzení a jeho zpracování pro komplexní zprávu. Spolupracuje při tvorbě programů zacházení odsouzených a tvorbě návrhů jejich změn. Pod vlastním vedením provádí jednu speciální výchovnou aktivitu, podle svého odborného zaměření, ke které vede potřebnou dokumentaci.²¹

Speciální pedagog

Speciální pedagog musí mít magisterské vysokoškolské vzdělání s pedagogickým zaměřením. Garantuje odbornou realizaci programu zacházení u svých svěřených odsouzených. Výkon práce vychovatelů i pedagogů volného času podléhá metodickému usměrňování speciálního pedagoga. Spolupracuje s ostatními specialisty a odpovídá za úroveň odborného zacházení s odsouzenými v závislosti na komplexní zprávě. Stejně

²⁰ § 47 n. č. 5/2016 Sb.

²¹ § 40 n. č. 5/2016 Sb.

jako psycholog má pod svým vlastním vedením jednu speciální aktivitu, ke které má odborné zaměření, z oblasti speciální výchovné nebo vzdělávací. I on k této činnosti vede nezbytnou dokumentaci.²²

Pedagog volného času

Pedagog volného času se zabývá činnostmi individuálními a skupinovými, zájmovými a samoobslužnými, podle jeho kvalifikace a odbornosti také terapeutickými, především rukodělnými, kulturními a sportovními. I tento pedagog se dle své odbornosti podílí na průběžném hodnocení programu zacházení. Vytváří pro odsouzené hromadné volnočasové aktivity ve spolupráci s ostatními zaměstnanci oddělení výkonu trestu.²³

Sociální pracovník

Sociální pracovník má řádně dokončené bakalářské studium nebo vyšší odborné vzdělání se zaměřením na sociální oblast. Hlavní úkol tohoto odborného zaměstnance je sociální práce, která vede zejména k plynulému přechodu odsouzeného do řádného života. Při realizaci zajišťuje dodržování standardů kvality poskytovaných sociálních služeb. Také se podílí na zpracování konkrétních programů zacházení svěřených odsouzených i na hodnocení jejich účinnosti a navrhuje změny těchto programů. Sociální pracovník je v kontaktu s potřebnými blízkými osobami.²⁴

Vychovatel-terapeut

Vychovatel-terapeut je odborník s bakalářským vzděláním se sociálním, pedagogickým či psychologickým zaměřením, nebo má sociálně psychologický či terapeutický výcvik a to v rozsahu minimálně 200 hodin. Jeho realizace individuální či skupinové terapie je metodicky usměrňována psychologem. Tyto terapie se přednostně uskutečňují na specializovaných odděleních. Také se podílí na hodnocení programu zacházení a to v rámci své odbornosti.²⁵

²² § 38 n. č. 5/2016 Sb.

²³ § 51 n. č. 5/2016 Sb.

²⁴ § 45 n. č. 5/2016 Sb.

²⁵ § 49 n. č. 5/2016 Sb.

Sociolog

Sociolog je odborný zaměstnanec, zajišťující činnost na úseku VT, personální práce a vnějších vztahů, formou analýzy a poradenské činnosti.²⁶

Duchovní

Činnost duchovních je spravována zákonem č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech. Podílejí se na programu zacházení a to nejen v oblasti pastorační, ale i jiných aktivit, při nichž se spolupracuje s vychovateli. Zvláštní ustanovení definuje zachování zpovědního tajemství.²⁷

1.4 Charakteristika typů věznic

Věznice jsou členěny podle míry vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti na věznice:

- S dohledem (v praxi též označení „A“);
- s dozorem („B“);
- s ostrahou („C“);
- se zvýšenou ostrahou („D“).

K těmto základním čtyřem typům věznic se zřizují ještě věznice pro mladistvé (od 15 do 18 let), též se uvádí vnější diferenciaci. V rámci jedné věznice je možné zřídit různé typy oddělení, za předpokladu, že nebude ohrožen účel VTOS. Uvnitř věznice jsou určitá pravidla vnitřní diferenciaci.²⁸

Vnitřní diferenciaci tvoří ucelený systém zpravidla tří skupin. První skupina zahrnuje odsouzené, kteří se aktivně podílejí na plnění programu zacházení a dalších povinností a dodržují vnitřní řád věznice. Do druhé skupiny jsou umístěni odsouzené, kteří zrovna nastoupili do VTOS, toto umístění je automatické a další posun či setrvání

²⁶ § 45 n. č. 5/2016 Sb.

²⁷ JÚZL, M., 2002, s. 118

²⁸ BAJCURA, L., 1999, s. 92

je v rukou samotného odsouzeného. Třetí skupina vnitřní diferenciací má odsouzené, kteří neplní své povinnosti, nedodržují řád věznice a neplní program zacházení.²⁹

Do jakého typu věznice bude odsouzený zařazen k VTOS, rozhoduje soud podle ustanovení § 39 a zákona 40/2009 Sb., trestní zákoník. Další rozmístování do věznic, provádí generální ředitelství VS ve spolupráci s ředitelem věznice, do které nastoupil odsouzený k VTOS, samozřejmě na základě rozhodnutí soudu o zařazení do určitého typu věznice. Tyto základní skupiny věznic se odlišují především stavebně-technickým zabezpečením. Trestná činnost, která je závažnější se řadí do věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou, což znamená, že je dbán daleko větší důraz na zabezpečení.³⁰

- Typ „A“ - věznice s dohledem: Jedná se o typ věznice s minimálním bezpečnostním opatřením, proto se do těchto typů zařazují odsouzení, kteří ještě nebyli trestáni a svůj trestný čin spáchali pouze z nedbalosti. Ložnice se nezamykají, pohyb je bez omezení. Jestliže jsou zařazeni do zaměstnání, pracují na nestřeženém pracovišti a chodí pracovat mimo areál věznice. Nejsou zde přítomni dozorci, dohled provádějí pouze vychovatelé (podle § 3 n. č. 5/2013 Sb.). Odsouzení mají možnost, mimo pracovní dobu, nosit vlastní obuv i oděvy. Na základě povolení samotného ředitele věznice je odsouzenému umožňován volný pohyb, například z důvodu návštěvy zdravotního střediska mimo věznici. Odsouzenému je vystavena takzvaná propustka, pro možnost volného pohybu za určitým účelem, ve které je uveden důvod a čas po který se může pohybovat v určitém prostoru. Odsouzenému, který je v tomto typu věznice, je umožněna jednou za 14 dní návštěva mimo areál věznice, po dobu až 48 hodin a to na základě povolení ředitele věznice, tedy na základě již zmíněné propustky. V případě návštěvy, přicházející za odsouzeným do věznice, je možné ji uskutečnit zcela bez dohledu zaměstnance. Balíček odsouzený může přijímat jednou za dva týdny (§ 24 z. č. 169/1999 Sb.).

²⁹ ČERNÍKOVÁ, V., 2008, s. 94

³⁰ § 9 z. č. 169/1999 Sb.

- Typ „B“ - věznice s dozorem: Tento typ věznice již omezuje odsouzeným pohyb, který je střežen zaměstnancem VS a v době spánku jsou ubytovny zamčeny. Jsou zde osoby, které spáchaly trestný čin nedbalostním jednáním, ale již byli dříve odsouzeni a osoby, které spáchaly trestný čin jednáním úmyslným, jehož hranice není delší jak dva roky a zároveň v minulosti nebyli souzeni pro úmyslný trestný čin. I zde je možnost volného pohybu, v případě povolení ředitele věznice a to za předpokladu, že odsouzený této možnosti nezneužije. Povolení se vydává z důvodu spojeného s pracemi pro věznici. Odsouzení, nacházející se v tomto typu věznice, mohou být umístěny na pracovní pozice mimo věznici, ale mohou být vyzváni ke kontrole zaměstnancem VS, a to nejméně jednou za hodinu, zaměstnancem VS (podle § 4 n. č. 5/2013 Sb.). I tento typ věznice povoluje návštěvy mimo věznici, za stejných podmínek jako u věznice s dohledem, což znamená na základě povolení ředitele věznice jednou za měsíc, může odsouzený na základě vystavené propustky odejít z věznice na dobu 24 hodin. Návštěvy, přicházející za odsouzenými do věznice, se uskutečňují bez dozoru zaměstnance VS a při tomto setkání je povolen vlastní oděv (§ 19 z. č. 169/1999 Sb.).³¹
- Typ „C“ - věznice s ostrahou: Osoby zařazené do tohoto typu věznice jsou trestány za úmyslný trestný čin a zároveň nesplňují podmínky pro zařazení do věznice typu s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou. Pohyb je kontrolován příslušníkem VS a je organizován. Zcela výjimečně může být povolen volný pohyb ve věznici a to pouze odsouzenému, u kterého je předpoklad, že toho nezneužije. Pohyb mimo věznici je zcela zamítnut. Odsouzení z této věznice jsou zařazeni na střežených pracovištích uvnitř nebo mimo věznici. Pokud je odsouzeným udělena výjimka, že z tohoto typu může být zařazen na nestřeženém pracovišti (opět u odsouzeného s předpokladem, že toho nezneužije), poté se kontrola nad jeho činností provádí jednou v průběhu 45 minut (podle § 2 n. č. 5/2013 Sb.). Při sportovních aktivitách mají odsouzení povolený vlastní oděv. Návštěva, která přichází za odsouzeným do věznice, se

³¹ BAJCURA, L. 1999, s. 93

provádí pod dohledem zaměstnance VS a uskutečňuje se jednou za měsíc. Balíček je povolen jednou za dva měsíce (§ 24 z. č. 169/1999 Sb.).

- Typ „D“ - věznice se zvýšenou ostrahou: Osoby, které jsou zvláště nebezpečné, se umisťují do věznice se zvýšenou ostrahou, stejně tak recidivisté s trestem delším než osm let a osoby, které byly odsouzeny za úmyslný trestný čin a v průběhu posledních pěti let uprchly. Dohledu příslušníka VS podléhá veškerý pohyb, je organizován a cely se zamykají. Volný pohyb je zcela vyloučen, povolení není vystaveno ani z důvodu vykonávání práce. Odsouzení mohou být zařazeny do práce pouze uvnitř věznice, nebo přímo v celách. Při sportovních aktivitách mají též povolený vlastní oděv. Kontrole podléhají veškeré jejich pracovní úkoly a to nejméně jednou za půl hodiny. Příslušník VS vytváří dohled nad návštěvou přicházející do tohoto typu věznice. Balíček odsouzený smí obdržet jednou za tři měsíce.³²

³² BAJCURA, L. 1999, s. 93

2 TYPICKÉ OSOBNOSTNÍ ZVLÁŠTNOSTI ODSOUZENÝCH

„Pojem osobnost je definován jako komplexní a relativně stabilní systém psychických a tělesných vlastností jednotlivce, který funguje jako celek a projevuje se v reakcích na různé podněty a situace, v interakci s jinými subjekty. Osobnost se formuje od raného dětství, zejména působením faktorů rodinného prostředí, výchovného stylu rodičů, v průběhu celkové socializace a akulturace jedince.“³³

Je velice důležité rozpoznání příčin vzniku trestné činnosti i vlastnosti typické pro pachatele, jelikož tyto znalosti přispívají k efektivní práci s těmito lidmi a to v oblasti prevence primární, sekundární i terciární.³⁴

2.1 Výskyt a příčiny kriminálního chování a trestné činnosti

Každá společnost má stanovená pravidla, kterými ovlivňuje chování členů dané společnosti. Těmito pravidly se rozumí různé právní normy i nepsané morální řády. Kriminálním chováním se rozumí takové aktivity, které porušují již zmíněné právní normy. Nejde jen o přestupky, které jsou proti nepsaným pravidlům, nýbrž o závažné činy, které vymezuje trestný zákoník.

Trestná činnost je chápána jako projevy poruchy sociálně-adaptačních schopností a dovedností. Osoby páchající trestnou činností nejsou schopny plnit požadavky stanovené společností. Většina pachatelů si tuto skutečnost ani neuvědomuje, nepocit'ují

³³ PRŮCHA, J. a VETEŠKA, J., 2014, s. 201

³⁴ VÁGNEROVÁ, M., 2008, s. 806

nevhodnost svého chování, a proto dobrovolně nevyhledávají odbornou pomoc a neusilují o nápravu svého chování či jednání.³⁵

Teorií pokoušejících se vysvětlit příčinu vzniku kriminálního jednání je několik a vycházejí z různých hledisek:

- Vrozené předpoklady.
- Představy, že toto chování je naučené.
- Konkrétní psychické vlastnosti.
- Psychické potřeby.
- Specifické osobnostní rysy.
- Narušení autoregulačních mechanismů.³⁶

Teorie „vrozeného zločince“, tedy genetické dispozice kriminálního chování, je stará více než 100 let a autorem je vojenský lékař Cesare Lombroso, který byl představitelem pozitivistické školy 19. století. Avšak i on později uvedl, že na kriminálním chování se podílí více vlivů.³⁷ Pojem „morální idiot“ zavedl H. H. Goddard, který za příčinu považoval mentální defekt. Pachatelem jsou podle tohoto názoru osoby, které nejsou schopné přijatelného chování.³⁸ Následovaly teorie, které již uváděly jako jednu z příčin i vliv učení. Psycholog Eysenck rizikové jedince viděl v extrovertovaných neuroticích, jimž nadměrné zaměření na okolní svět zamezuje adekvátnímu sociálnímu učení, což má za důsledek jejich nedostatečnou socializaci a tím vzniká chování nerespektující normy.³⁹ Teorie sebekontroly Travise a Gottfredsona říká, že příčinou je neschopnost sebeovládání. Z toho hlediska trestný čin je rychlý způsob uspokojení vlastních potřeb,

³⁵ VÁGNEROVÁ, M., 2008, s. 805

³⁶ VÁGNEROVÁ, M., 2008, s. 806

³⁷ VITALE, I. *Cesare Lombroso*. [online]. In Igor Vitale Psychologo 2015 [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <<http://www.igorvitale.org/2015/08/12/cesare-lombroso-la-teoria-uomo-delinquente-aveva-ragione/>>

³⁸ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol., 2008, s. 86.

³⁹ BOSOKOVÁ, L. *Typologie osobnosti dle Eysencka* [online]. In oPsychologii 2015 [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <<http://www.opsychologii.cz/clanek/210-typologie-osobnosti-dle-eysencka/>>

ke kterému není třeba přílišné plánování nebo specifické vlastnosti.⁴⁰ Walters a White vytvořili model kognitivního stylu typického pro kriminální recidivisty, kde hlavní příčinou kriminálního chování je odlišné uvažování. Tito pachatelé mají snížené hodnocení situace a učení se ze zkušeností.⁴¹ Při vysvětlování příčin se také užívá Cloningerova trojdimenzionální teorie osobnosti, která předpokládá, že pachatelé jsou pravděpodobně osoby nereagující na ocenění okolí. Mívají zvýšenou potřebu silných zážitků, kdy páčání trestné činnosti je pro ně buď uspokojující a vzrušující anebo nereagují na nebezpečí, nepocítují strach.⁴²

Trestná činnost je páčána spíše muži než ženami. Poměr pachatelů mužského a ženského pohlaví je v rozmezí 10:1 až 6:1.⁴³ Asociální způsob chování se projevuje častěji v mládí, na rozmezí adolescentního věku a mladé dospělosti. Významný pokles četnosti páčání trestných činů přichází v období stárnutí, konkrétně po 50. roce života. Dále kriminální recidivisté mají nižší vzdělání, jsou bez kvalifikace a převážně se řadí do nižších sociálních vrstev. Dalším hlediskem výskytu kriminálního chování je demografie. Kriminalita je vyšší ve městech a to především v určitých částech. Pětkrát více zločinů je spááno ve velkých městech (především pak v určitých částech) než na venkovech.⁴⁴

2.2 Motivace k páčání trestné činnosti

Motivace je vnitřní stav, který je pro člověka pohonným motorem k jeho aktivitě. Zkoumáním motivace pachatelů se zabývá forenzní psychologie. Forenzní psychologie je jednou z aplikovaných psychologických disciplín. Poznatky, získané v rámci této disciplíny, jsou aplikovány do práva a činností s ním spojených nebo jím

⁴⁰ Travis Hirschi (nar. 1935) – americký kriminolog působící na univerzitě v Arizoně. Michael R. Gottfredson (nar. 1950) – americký kriminolog, děkan a profesor kriminologie, práva a sociologie na univerzitě v Albany.

⁴¹ KUČHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. a kol., 2005, s. 341–342.

⁴² VÁGNEROVÁ, M., 2008, s. 807

⁴³ MĀSIAROVÁ, L., 2016, s. 46

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, M., 2008, s. 808

ovlivňovaných. Zkoumáním motivace se forenzní psychologové snaží odpovědět na otázku: Proč se pachatel choval tímto způsobem, proč tak jednal, proč si vybral právě tohle a podobně.⁴⁵

Psychologické koncepce rozlišují chápání motivace kriminálního chování. Záleží na tom, z jaké pozice k danému tématu přistupujeme. Behavioristický přístup zdůrazňuje sociální učení.⁴⁶ Patří sem kriminalita majetková a násilná trestná činnost mládeže. Psychoanalytický přístup vyzdvihuje citové konflikty například z dětství či mládí, které se mohou v dospělosti projevit duševní nemocí či právě kriminálním jednáním. Kognitivní směr vychází z toho, že daný jedinec své jednání ospravedlňuje, má pozitivní sebeobraz. Další přístup se nazývá „Výzkum chaosu“, který je zaměřen na náhodu. Jedná se o situaci, kterou nelze předvídat. Týká se případů, kdy trestné činnosti předcházela shoda několika náhodných okolností, které nešly předvídat. Tím poukazuje na skutečnost, že život neprobíhá lineárně a podle neustálých zákonitostí.⁴⁷

Základní motivace trestného činu lze rozdělit do tří variant:

- Převážně instrumentální motivace - jedná se o instrumentální agresi. Pachatelé využívají násilí jako nástroj či prostředek k dosažení nějakého cíle nebo násilím odstraní překážku k dosažení svého cíle. Toto je typické pro organizované pachatele. Čin mají dopředu zcela promyšlený, mají připravený například plán postupu, alibi a podobně.
- Převážně afektivní motivace - typickým příkladem pro tento typ motivace jsou konflikty uvnitř partnerského vztahu. Je zde silný afekt - láska, žárlivost, strach a jiné. Tento trestný čin může být důsledkem dlouhodobých konfliktů a napětí. Pachatelé nemají žádný plán, násilí využívají z důvodu oběti nebo pomsty oběti.

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ, L., 2013, s. 82

⁴⁶ Prof. Albert Bandura (* 1925), kanadský psycholog a tvůrce sociálně kognitivní teorie (SCT) zdůrazňuje vliv nápodoby při učení.

⁴⁷ ČÍRTKOVÁ, L., 2013, s. 82

- Deviantní motivace - za těmito motivacemi již stojí nějaká duševní porucha nebo psychiatrická zvláštnost pachatele. Řadí se sem sérioví pachatelé.⁴⁸

2.3 Rizikové skupiny

Někteří jedinci jsou ohroženi sociálně deviantními jevy více, než ostatní. Mezi takto rizikovou skupinu patří například členové negativních part, prostitutky, uživatelé drog, alkoholici a řada dalších. Mohou to být osoby, které jsou dlouhodobě vystavovány sociálně patologickým jevům a ohrožují nejen sebe, ale často i své okolí či společnost. Do této skupiny se řadí i jedinci, jenž se ocitli na pokraji sociálního selhávání pouze epizodického a jejichž chování či jednání nemusí překročit meze práv a končit až pácháním trestné činnosti.⁴⁹

Rizikové osobnostní předpoklady:

- Snížená úzkostnost - jedinec má rád nové a vcelku riskantní aktivity
- Zvýšená impulsivnost - jedinec se nechá zlákat situaci, chce být neustále v pohybu
- Nezávislost na odměně - jedinci je lhostejné, zda bude odměněn či potrestán⁵⁰

2.4 Typologie delikventů

Ačkoliv je každý člověk ojedinelý a velice individuální osobnost, existuje rozdělení do skupin typologie delikventa, kde je možné nalézt společné rysy chování a jednání.

⁴⁸ SOCHŮREK, J., 2002, s. 55

⁴⁹ SOCHŮREK, J., 2009, s. 51

⁵⁰ ČÍRTKOVÁ, L., 2013, s. 60

- Typ socializovaný - delikvent tohoto typu nemá závažné poruchy chování ani osobnosti. Trestný čin spáchal spíše náhodně nebo epizodicky. Téměř vůbec není zasažen asociální chováním.
- Typ neurotický- konflikt uvnitř jedince je příčinou kriminálního chování, což si daný jedinec většinou neuvědomuje. Delikvent vyhrožuje automutilací nebo dokonce sebevraždou. Prožívá úzkost.
- Typ nesocializovaný (též označováno jako asociální porucha osobnosti) - delikvent tohoto typu postrádá autoregulaci. Nedokáže ovládat sociálně nežádoucí chování, často lže a manipuluje s druhými lidmi. Jelikož se jedná převážně o recidivisty, není pro ně výslech zátěžovou situací jako u jiných typů delikventů.
- Typ mentálně insuficientní⁵¹ - tito pachatelé mají sníženou inteligenci. K jejich trestné činnosti se řadí například sexuální útoky.
- Typ deviantně socializovaný - tato skupina je typická pro členy gangů a organizovaného zločinu. Nemají snížený intelekt ani poruchy. Neponechávají po sobě stopy.
- Typ s masivní psychickou poruchou (též označovaný psychotik) - jsou to pachatelé trpící duševní chorobou a z tohoto důvodu nejsou za své činy odpovědní. Většinou trestná činnost násilné povahy.⁵²

Podle scény deliktu, jsou pachatelé forezními psychology, rozdělováni na:

- Organizované pachatele- má vyšší intelekt než pachatel dezorganizovaný, převážně vykonává kvalifikovanou profesi, má uspořádané rodinné i sociální poměry. Pachatel před spácháním trestného činu navazuje kontakt s obětí, jeho chování je velice organizované, nástroj trestného činu přináší a zase odnáší. Oběť bývá z pravidla přemístována, což znamená, že místo nálezu oběti, není místo činu. Tělo je buď ukryto, nebo naopak vystaveno. Organizovaný pachatel má přehled o průběhu vyšetřování.

⁵¹ Insuficientní - nedostačivý

⁵² SOCHŮREK, J., 2002, s. 47

- Dezorganizované pachatele- jejich IQ je pouze průměrné nebo nižší. Nedokáže navázat sociální vztahy, proto i útok na oběť je bez předešlého navázání kontaktu či komunikace. Často s tělem oběti jsou prováděny sexuální aktivity. Místo nálezů oběti je také místo činu a má prvky improvizace až chaotičnosti. Pachatel oběť nepřemísťuje a nástroj násilí nechává na místě.⁵³

2.5 Charakteristika osobnosti odsouzeného

Po přijetí na nástupní oddělení se danému jedinci připisuje role odsouzeného s právy a povinnostmi stanovenými zákonem o VTOS.⁵⁴

Osobnost odsouzených je ovlivněna řadou vrozených i získaných faktorů, kterými jsou nejčastěji:

- Genetické předpoklady.
- Asociální prostředí.
- Vrozená agrese.
- Poškození centrální nervové soustavy.
- Psychosociální úchytky.
- Ekonomická situace.
- Závist.
- Nenávistné pocity.
- Touha po dobrodružství.
- Chorobná touha po majetku.
- Požívání toxických látek.
- Touha po moci.
- Pocit megalomanie.

⁵³ SOCHŮREK, J., 2002, s. 48

⁵⁴ NETÍK, K., HÁJEK S. a NETÍKOVÁ D., 1997, s. 36

- Touha po publikaci.
- Politicky motivované zločiny.
- Strachem motivované zločiny.⁵⁵

Na základě těchto faktorů může být typologie zločinců následující:

- Vrozené;
- duševně choré;
- vášnivé;
- příležitostné;
- ze zvyku;
- neúmyslné.⁵⁶

Za nejlépe propracovanou typologii odsouzených je považováno klasifikační schéma Jesnessovo, které rozděluje pachatele na typ:

- Socializovaný, přizpůsobivý;
- nezralý, pasivní;
- neurotický, úzkostný;
- nezralý, agresivní;
- kulturou podmíněný;
- vůdce;
- neuroticky se odreagovávající;
- neurotický depresivní.⁵⁷

Prožívání emocí pachatelů může být extrémní. Charakteristické pro ně je afektivní reagování, citová výbušnost až zlobný afekt. Převážně mají narušené vztahy, důsledkem

⁵⁵ HANUŠ, B., 2005, s. 7

⁵⁶ SOCHŮREK, J., 2009, s. 22

⁵⁷ NETÍK, K., HÁJEK, S. a NETÍKOVÁ, D., 1997, s. 36

nestability a proměnlivosti jejich citů. Jsou chladní a lhostejní, postrádají empatii a soucit.

Kriminální recidivisté mají převážně nižší intelekt, i když nelze vyloučit, že někteří jsou nadprůměrně inteligentní. Pachatelé trestných činů mají omezené racionální myšlení, tedy i způsob řešení problémů a zpracování informací. Dokáží logicky uvažovat, ale nedokáží zpracovat veškeré dostupné informace. Dále je u těchto osob charakteristická orientace na přítomnost. Jedním z projevů neschopnosti kriticky přemýšlet je tendence k superoptimismu, což zkresluje úsudek.

Chování pachatelů je bezohledné, asertivní a agresivní, zvláště v uspokojování nebo prosazování vlastních potřeb a cílů. Typické je impulzivní jednání bez zábrán. Pokud se nějaké zábrany objeví, často bývají odblokovány alkoholem.⁵⁸

2.6 Specifické formy chování a jednání vězňů

Vězení je velice zvláštní prostředí, kde se vyskytuje řada specifických druhů chování. Jedním z těchto druhů je anomální chování, jež je zapříčiněno tlakem na odsouzeného, jak ze strany příslušníků VS, tak ze strany spoluvězňů. Na základě tohoto tlaku může dojít ke změně hodnot, postojů a narušení vztahu k realitě. Anomálním chováním je označováno chování, které není zapříčiněno duševní poruchou či nemocí, nýbrž odchylkou od norem a to obecné lidské nebo uznávané ve vězení. Výskyt anomálního chování je podmíněn stupněm kriminality dané věznice v interakci s jejich osobnostmi.⁵⁹

⁵⁸ VÁGNEROVÁ, M., 2008, s. 811.

⁵⁹ ČERNÍKOVÁ, V., 2008, s. 116

Anomální chování se dělí na:

- Anomální chování, které připomíná duševní poruchu - hypochondrické a hysterické chování, deprese.
- Anomální chování při krizi z uvěznění a jiných krizích - strach z budoucnosti, neklid, lítostivost, zmatenost.
- Anomální chování účelového a protestního charakteru - sebevražedné aktivity, které jsou zástěrkou pro nátlak a vydírání.
- Agrese - například rozbíjení zařízení.
- Selhání - odmítání plnění povinností, nekázeň.
- Šikanování, násilí.
- Odchylné uspokojování potřeb - především potřeby sexuální.⁶⁰

⁶⁰ ČERNÍKOVÁ, V., 2008, s. 116

3 PROGRAM ZACHÁZENÍ

Program zacházení (viz příloha B - Program zacházení), dříve nazýván resocializační nebo také reedukační, upravuje zákon č. 169/1999 Sb. a vyhláška č. 345/1999 Sb. Zpracovává se pro každého odsouzeného, který je ve VTOS více než 90 dní, a odvíjí se od požadavků žádoucích změn v chování a postojích jednotlivých odsouzených. V ohledu se berou jejich možnosti, dovednosti, zkušenosti a osobní zájmy. Program zacházení obsahuje formy a metody resocializace, které se zaměřují na dosažení žádoucího výchovného cíle.⁶¹

Tento program je rozdělován na několik aktivit, konkrétně aktivita pracovní, vzdělávací, zájmová, speciálně výchovná a oblast utváření vztahů. Díky pracovní aktivitě se u odsouzených rozvíjí pracovní návyky, které jsou důležité pro život po propuštění. Dělí se na zaměstnání, práci pro věznic, čemuž se rozumí například úklid ubytoven, a pracovní terapii. Vzdělávací aktivita se týká například dokončení vzdělání, vyučení nebo různých rekvalifikací (viz kapitola č. 4). Zájmové aktivity jsou realizovány formou skupinovou či individuální a týkají se rozvoje schopností a dovedností přispívajících k psychické i duševní kondici. Speciálně výchovné aktivity zahrnují psychologická a pedagogická působení (viz kapitola č. 5). Oblast uzavírání vztahů organizuje sociální pracovník. Vyřizuje dokumenty, které jsou potřebné pro jednání s úřady.⁶²

Věznic dále vyhotovují alternativní programy, dle vlastních možností a na základě komplexních zpráv, které poté nabízí trestaným. Cílem je úspěšná reintegrace těchto osob.

⁶¹ VETEŠKA, J., 2015, s. 174

⁶² HÁLA, J., 2005, s. 122

3.1 Příprava programu zacházení

Program zacházení, který je nejdůležitějším nástrojem resocializačních cílů, se zpracovává na základě komplexní zprávy s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Odsouzený při nástupu do VTOS je zařazen na nástupní oddělení, kde je po dobu, než mu je komplexní zpráva vypracována. Délka pobytu na nástupním oddělení je individuální, ale z pravidla nepřesáhne dva týdny. Toto oddělení je nepostradatelnou součástí VTOS, jelikož se zde odsouzený seznámí se svými právy a normami, s věznicí a jejím režimem, i s ostatními odsouzenými. Jedna z povinností odsouzeného na nástupním oddělení je spolupráce se specialisty, kteří se podílejí na zpracování komplexní zprávy. Těmi jsou psycholog, pedagog, vychovatel, lékař a sociální pracovník. Zpráva se skládá z posudků zmiňovaných specialistů.⁶³

Posouzení od psychologa je zaměřené na osobnost odsouzeného, její poznání, individualitu a vývoj. Zkoumá příčiny delikventního chování. Psycholog zkoumá trestní spis, osobní i zdravotní kartu. S odsouzeným provádí řízený rozhovor a vyhodnocuje psychologické testy osobnosti. Výsledkem je prognóza resocializace a charakteristika s doporučením zacházení s odsouzeným v rámci programu zacházení.

Posouzení pedagoga je základ pro sestavení individuálního programu zacházení. Pedagogická diagnóza se zaměřuje na popis trestné činnosti. Nechybí ani posouzení sociálního zázemí a dosaženého vzdělání. Zabývá se odsouzeným vzhledem k reakci na pobyt ve VTOS. Výsledkem posouzení speciálního pedagoga je návrh cíle a doporučení k programu zacházení.

Sociální pracovník vytváří sociální posouzení na základě studování osobní karty a trestního spisu, na které navazuje rozhovor. Směřuje k zjištění rodinných vztahů a osobní anamnézy vězněného. Posuzuje, jaké jsou vazby a kontakty s rodinou. Sociální pracovník dále zjišťuje, zda byl odsouzený před nástupem do VTOS zaměstnán či

⁶³ VETEŠKA, J., 2015, s. 175

nikoliv a zda má platné doklady. Zajímá se, zda odsouzený využil kurátora či jiných služeb. V závěru posouzení je sestavena sociální charakteristika odsouzeného.

Lékařské posouzení slouží ke stanovení zdravotní klasifikace, stanovení diet, pracovních omezení a podobně. Dále lékař zpracovává návrh soudu umožňující uložení ochranného léčení. Posuzují aktuální zdravotní stav a zkoumají vztah vězněného k návykovým látkám.

Na základě zjištěných potřebných informací se program zacházení stanovuje podle míry rizika, které se člení následovně:

- Nízké riziko;
- riziko střední až vysoké;
- riziko vysoké až velmi vysoké.⁶⁴

3.2 Vytvoření programu zacházení

Program zacházení se tedy stanovuje ze zjištěných informací, uvedených v komplexní zprávě. Navrhovatelem a zároveň i garantem je speciální pedagog. Cíle tohoto programu jsou zaměřeny na budoucí propuštění z VTOS. Cíl je vyjádřitelný posunem hodnotové orientace chování a jednání. Nedílnou součástí je odsouzený, který se vytvoření programu zacházení podílí. Jsou mu nabídnuty alternativní programy, které jsou sestaveny pro něj a má možnosti výběru. Pokud si odsouzený nevybere ani jeden program z jemu nabízených, je mu automaticky stanoven tzv. minimální program se zaměřením na pracovní aktivitu. Vybraný program je stvrzen podpisem odsouzeného.

⁶⁴ VETEŠKA, J., 2015, s. 178

„Při zpracování programu zacházení je nutné dodržovat několik zásad:

- *Individuální přístup – respektování osobnosti odsouzeného a jeho individuálních zvláštností, psychických vlastností, charakteru atd.*
- *Motivace – např. pokud má odsouzený rodinu, lze jej motivovat snahou o podmíněné propuštění a brzký návrat k rodině apod.*
- *Přiměřenost – kladení takových požadavků na vězně, které jsou přiměřené jeho rozumovým schopnostem, vzdělání, vůli atd.*
- *Komplexnost – vytvoření určitých soustav návyků a postojů resp. jejich korekce a náprava.*
- *Zpětná vazba – pozorování vězně, pohovory s ním, zda si zve návštěvy, jak se projevuje v kolektivu, při psychoterapii, sociálně psychologickém výcviku atd.*
- *Cílevědomost – program zacházení musí směřovat k jasně stanovenému, přiměřenému a reálnému cíli zejména s ohledem na osobnost odsouzeného, jeho životní zkušenost apod.*
- *Systematičnost – působení musí být realistické a pro vězně srozumitelné.*
- *Soustavnost – působení musí být v co nejdelším časovém úseku, aktivity musí spolu souviset a směřovat k cíli a změnám v postojích a osobnosti vězně.*
- *Perspektivnost – vězeň nesmí mít pocit samoúčelnosti a zmaru, že vše je jen jako.*⁶⁵

3.3 Vyhodnocení programu zacházení

Program zacházení podléhá pravidelným aktualizacím a vyhodnocováním. Vyhodnocení se provádí u každého odsouzeného, podle vyhlášky č. 345/1999 Sb., § 38 odst. 2, a to v pravidelných intervalech

- Jednou za měsíc ve věznicích pro mladistvé.
- Jednou za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem.
- Jednou za tři měsíce ve věznici s ostrahou.

⁶⁵ SOCHŮREK, J., 2007b., s. 42

- Jednou za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou.

Pravidelnost vyhodnocování v těchto termínech je velice významné. Jeho realizaci má na starosti vychovatel, který ho zpracovává elektronicky do informačního systému. Odsouzený je s hodnocením seznámen a to potvrzuje svým podpisem ve své osobní kartě. Již zmíněnou aktualizaci provádí speciální pedagog současně s vyhodnocením, v závislosti na vývoji postojů a chování konkrétního odsouzeného.

Výsledky vyhodnocení programu zacházení slouží například k posouzení žádosti o podmíněčné propuštění z VTOS odsouzeného. Rozhodnutí provádí soud, který si výsledky vyžádá. Dále jsou důležité při rozhodování soudu o přeřazení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem, nebo při zařazení do postupových skupin vnitřní diferenciaci, o čemž rozhoduje ředitel věznice. Vnitřní diferenciaci lze požadovat za pozitivní motivaci odsouzených.

Odsouzení podléhají také hodnocení vedoucím speciálně výchovných aktivit a to pravidelně jednou za tři měsíce. Tento specialista hodnotí odsouzené z práce na aktivitě, jejich chování, sociometrické poznatky a podobně.

Zpracováním evidence a dokumentace aktivit programů zacházení stanovuje Metodický list č. 6/2007.

4 OBLAST VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT

„V odborném významu je vzdělávání to, co označujeme termínem edukace, tedy proces řízeného učení a vyučování, k němuž dochází typicky v edukačním prostředí školy nebo v jiném edukačním prostředí. Z hlediska společnosti je vzdělávání jednou z nezbytných podmínek jejího přežití a vývoje. Bez kontinuálního vzdělávání zasahujícího každou generaci by se společnost nemohla udržet a zdokonalovat. Proto se v současné civilizaci přisuzuje vysoká důležitost celoživotnímu vzdělávání.“⁶⁶

Mezi vzdělávací aktivity v rámci programu zacházení patří:

- Organizované či realizované vzdělávání středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm.
- Vedené či kontrolované vzdělávání zaměstnanci oddělení výkonu trestu/ vazby.
- Vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti škol základních, středních, vyšších odborných nebo vysokoškolských.⁶⁷

Kriminologické výzkumy zjistily velice nízkou úroveň vzdělanosti mezi odsouzenými. Osoby ve VTOS mají převážně základní vzdělání, řada z nich ani to nemá dokončené. Další obsazenou skupinou jsou odsouzení, kteří mají vzdělání z praktické školy (dříve zvláštní). Proto jsou vzdělávací programy neodmyslitelnou metodou reedukace a resocializace odsouzených. Již v minulosti i nyní jsou ve VTOS organizovány kurzy čtení a psaní pro negramotné. Dále pak jsou pořádány různé kurzy k doplnění základních znalostí a dovedností (úrovně základních škol), kde mají odsouzení možnost získat patřičné vysvědčení o ukončení základní povinné docházky.⁶⁸

⁶⁶ PRŮCHA, J. a VETEŠKA J., 2014, s. 301

⁶⁷ § 36 v. č. 345/1999 Sb.

⁶⁸ MEZNÍK, J., KALVODOVÁ V. a KUČTA J., 1995, s. 47

V dnešní době se klade důraz především na vzdělávání odsouzených v pracovních oborech, kde mají možnost kvalifikace či rekvalifikace v řemeslech nebo také v administrativně technických profesích. Proto se organizují kurzy v oboru zedník, malíř, natěrač, klempíř, kuchař, horník, dělník a řada dalších. Tyto kurzy mají často povinnou školní docházku a v závěru odsouzený získá osvědčení či vysvědčení, kterému předchází mnohdy náročné zkoušky. Lze předpokládat, že odborná kvalifikace zvyšuje uplatnění na trhu práce, což je významný aspekt v oblasti snížení recidivy.⁶⁹

Ke kurzům s povinnou docházkou se samozřejmě zřizují i kurzy s docházkou dobrovolnou. Tyto kurzy jsou tedy dobrovolné, krátkodobé a neformální. Jsou pozitivně hodnocené z důvodu, že přispívají k možnému podmíněnému propuštění. Patří sem především kurzy výtvarné a cizích jazyků.⁷⁰

Mezi odsouzenými se nacházejí jedinci, kteří jsou nevzdělaní, málo vzdělaní či nedovzdělaní, se středním nebo dokonce i vysokoškolským vzděláním. Platí zde pravidlo, že čím vyšší vzdělání, tím menší počet odsouzených.⁷¹

4.1 Vzdělávací aktivity ve věznici Stráž pod Ralskem

Věznice Stráž pod Ralskem má vlastní školské vzdělávací středisko (dále ŠVS). Středisko je zřízeno Středním odborným učilištěm se sídlem v Praze. Jsou zde nabízené dva kurzy a jeden učební obor, konkrétně obráběč kovů. Toto studium je zkráceno ze tří let na dva roky. Zájemce o vzdělávání se ve ŠVZ musí splňovat konkrétní podmínky pro přijetí. První podmínkou je řádně vyplněná a zasláná přihláška. Dále odsouzený musí mít dokončené základní vzdělání a souhlas nejen ředitele věznice, ale také lékaře. V neposlední řadě musí odsouzený řádně splnit přijímací zkoušky. Vzdělání je ukončeno závěrečnou zkouškou, která se připravuje i organizuje podle platných předpisů

⁶⁹ MEZNÍK, J., KALVODOVÁ V. a KUČTA J., 1995, s. 47

⁷⁰ MEZNÍK, J., KALVODOVÁ V. a KUČTA J., 1995, s. 48

⁷¹ JÚZL, M., 2012, s. 114

Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Úspěšné složení závěrečné zkoušky a získání výučního listu umožňuje absolventovi ucházet se o studium navazujících studijních vzdělávacích programů ve středních odborných školách a tím získat úplné střední vzdělání. Absolventi mají možnost se uplatnit ve strojírenském povolání, a to jak ve výrobních, tak i v opravárenských provozech. Mohou pracovat jako universální obráběči, soustružníci nebo frézaři. ŠVS vyučuje předměty: český jazyk a literatura; Anglický jazyk; Občanská nauka; Fyzika; Chemie; Ekologie; Matematika; Informatika; Ekonomika; Technická dokumentace; Strojírenská technologie; Strojnictví; Technologie a Odborný výcvik.

Mezi střediskem nabízené kurzy patří kurz strojní, zámečnický a počítačový. Délka strojního a zámečnického kurzu je 10 měsíců a po úspěšném absolvování a vykonání závěrečné zkoušky odsouzený získá osvědčení o absolvování kurzu. Absolvent je připraven vykonávat základní práci v zámečnické dílně. Umí pracovat podle technických výkresů, s kovem a využívat nové znalosti v praxi. Délka počítačového kurzu je 5 měsíců a po úspěšném absolvování a vykonání závěrečné zkoušky odsouzený též získá osvědčení o absolvování kurzu. Dotyčný umí na pokročilé úrovni pracovat v textovém editoru, tabulkovém procesoru a vytvořit prezentace. Umí základy práce s daty a databází, grafikou a úpravou fotografií.⁷²

Ve věznici Stráž pod Ralskem se uskutečňuje kroužek doučování českého jazyka, který je určen odsouzeným, kteří nemají dokončené základní vzdělání nebo mají pouze základní školu praktickou. Možnost uplatnění na trhu práce může dále rozšiřovat počítačový kroužek, který učí základy práce s PC. Polytematický diskuzní a vzdělávací klub slouží k získání základního přehledu v oblasti společenské výchovy, kultury a společenských vztahů. Odsouzení jsou dále seznámeni s občanskými právy a povinnostmi v rámci kroužku právního minima. Znalost humanitních oborů je rozšiřována pomocí zeměpisných, přírodopisných a dějepisných kroužků. Dále je podporováno

⁷² Informační leták ŠVS, 2016

i samostudium a to pomocí založené knihovny. Ve věznici nechybí ani kroužky cizích jazyků pro začátečníky, v rámci kterých se odsouzení mohou zdokonalovat v jazyce anglickém, německém, italském a francouzském.⁷³

4.2 Vzdělávací aktivity ve věznici Rýnovice

Věznice Rýnovice má zřízené vlastní školské vzdělávací středisko. Toto školské středisko (dále ŠVS) je místně odloučeným pracovištěm SOU, U a OU Praha. Jsou zde zařazováni odsouzení, kteří udělají přijímací řízení, jsou z typu věznice s ostrahou a zejména prvotrestaní odsouzení, odsouzení blízcí věku mladistvých a odsouzení bez kvalifikace. ŠVS nabízí učební obory se specializací na obrábění kovů a obrábění 3D-tříletý učební obor Obráběč kovů. Po úspěšném ukončení ŠVS vydává výuční list z příslušného učební oboru. Výuka je formou denního studia a zcela zdarma. Toto středisko dále nabízí různé kurzy, například základy ovládání PC, vazač knih, programování a ovládání NC strojů 3D. I z těchto kurzů odsouzení získávají doklady o absolvování, z nichž není patrné, že byly získány v rámci VTOS. Pro studium je nutné splňovat určitá kritéria, konkrétně mít odpovídající úroveň vědomostí a zájem o studium, zdravotní stav nesmí omezovat odsouzeného při práci na otáčivých strojích a zbytek trestu do ukončení je nejméně dva až tři roky od 1. září školního roku.⁷⁴

Věznice v rámci vzdělávacích aktivit dále odsouzeným nabízí: kroužek českého jazyka, všeobecného vzdělávání, odborné přednášky, sociálně právní poradenství, informační technologie, základy práce s PC, zeměpisný kroužek, včelařský kroužek. Není zapomínáno ani na odsouzené, kteří se zde nachází za zákaz řízení. Těm je nabízen kroužek pravidel silničního provozu. Odsouzení by si také měli utvořit povědomí o nutnosti znát a hlavně respektovat právní i etické normy společnosti, seznámit se se základy našeho právního systému a tím minimalizovat problémy, vyplývající mnohdy z neznalosti v rámci kroužku právního minima

⁷³ ROZTOČILOVÁ, D., 2003, s. 44

⁷⁴ Vězeňská služba ČR: Rýnovice. *Základní informace* [online]. 2016 [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-rynovice-48/o-nas-1624/zakladni-informace-156/zakladni-informace-5619>

5 OBLAST SPECIÁLNĚ VÝCHOVNÝCH AKTIVIT

Současná výchova rozvinuté osobnosti, její komplexnost a všestrannost se skládá z pěti základních složek:

- Rozumová výchova - v jejím rámci si jedinec osvojuje soubor vědomostí a dovedností v jazyce mateřském i cizím, v matematice, v přírodních i společenských vědách. Na tomto základě si jedinec utváří syntetický pohled na svět. Současně si tím rozvíjí schopnosti a dovednosti. Rozumové výchově v penitenciární pedagogice odpovídá vzdělávací aktivita.
- Mravní výchova - upravuje u daného jedince mravní jevy, normy a ideály
- Pracovní výchova - rozvíjí pracovní dovednosti a návyky
- Estetická výchova - u daného jedince rozvíjí umění a krásu, chápání a citové prožívání.
- Tělesná výchova - rozvíjí a upevňuje zdraví jedince a jeho tělesnou zdatnost⁷⁵

Převýchova, též nazývaná reedukace, je snaha změnit chování a postoje osob, které se chovají nežádoucím způsobem. Týká se především jedinců s delikventním, asociálním chováním a osob ve VTOS. Cílem reedukačního a resocializačního působení ve VTOS je odstranění nežádoucího chování i návyků, které vedly k páčání trestné činnosti. Mezi další snahu patří snížení možné recidivy.⁷⁶

Speciálně výchovné aktivity zahrnují individuální i skupinové působení pedagogické či psychologické, které jsou vedené speciálně kompetentními zaměstnanci. Jedná se o aktivity terapeutické, sociálně právní poradenství a trénink zvládnání agresivity.⁷⁷

⁷⁵ JŮZL, M., 2012, s. 114

⁷⁶ VETEŠKA, J., 2016, s. 148

⁷⁷ § 36 v. č. 345/1999 Sb.

Tyto aktivity probíhají ve všech odděleních věznic, ale uplatňují se zejména ve specializovaných odděleních VTOS především u odsouzených s mentální retardací, s duševními poruchami, poruchami chování, poruchami osobnosti nebo poruchami chování, které je zapříčiněné užíváním psychotropních látek. Působením speciálně výchovných aktivit by mělo docházet nejen k omezení a snížení nebezpečnosti a pravděpodobnosti recidivy pachatelů trestné činnosti ve VTOS, ale také přispívat k zvýšení ochrany společnosti po návratu odsouzených do běžného života. Hlavním cílem je změnit chování vězňů a motivovat je k vlastní nápravě.⁷⁸

„Výchovné aktivity odborného vězeňského personálu, realizujícího výchovné cíle v trestu odnětí svobody musí být velmi systematické, promyšlené, koncepční, koordinované a mající na paměti skutečnost nuceného pobytu odsouzeného v uzavřeném prostředí věznice.“⁷⁹

5.1 Speciálně výchovné aktivity ve věznici Stráž pod Ralskem

Jednou z nejdůležitějších speciálně výchovných aktivit je aktivita Zastav se, zamysli se, změň se (dále jen ZZZ), která pomáhá odsouzeným změnit své chování a jednání. Snaží se ukázat správnou cestu a to bez páchání trestné činnosti a motivovat odsouzené k řádnému životu. Důležitou roli zde hraje především osobnostní složka, proto je třeba, aby si odsouzení uvědomili své problémy a chtěli je změnit.

Aktivita zvládnutí agresivity je důležité terapeutické působení pro fungování odsouzených jak ve věznici, tak i po propuštění, neboť je nezbytné agresi umět ovládat jak vůči spoluodsouzeným, tak i na svobodě.

⁷⁸ § 1 odst. 2 a 3 n. č. 42

⁷⁹ ČERNÍKOVÁ, V. a SEDLÁČEK., V., 2012, s. 100

Pomocí speciálně výchovné aktivity arteterapie literární tvorbou dochází k rozšíření prostoru pro vnímání objektivní reality a sebeuvědomění. Výsledkem tohoto působení by mělo být kultivování emocí, názorů a postojů, což se projeví v příznivém průběhu sociální adaptace. Tato aktivita by měla u odsouzených vypěstovat schopnost empatie, racionálního hodnocení situace a snížení pocitů bezvýchodnosti a agresivity.

Speciálně výchovný postup snižující napětí je aktivní sociální učení, zaměřené na sociální kompetence člověka, efektivnost sociálního chování, případně uspokojování sociálních potřeb. Orientuje se na sebepojetí, hodnotovou orientaci, empatii a schopnost navazovat i udržovat sociální vztahy. Dále se zaměřuje na zlepšení komunikačních schopností, čímž se předchází, případně vysvětlí, poruchy soužití, ke kterým již v životě odsouzených došlo.

Analýza života slouží k objasnění funkce rozhodovacího procesu v souvislosti s hodnotovým systémem odsouzených. Vysvětlit chybná rozhodnutí, které přijal v důsledku negativního posunu hodnotové orientace. Jde o to, aby daní jedinci získali nové zkušenosti a zpětnou vazbu na své názory i postoje.

Mezi speciálně výchovné aktivity věznice Stráž pod Ralskem dále patří: logoedukace, muzikoterapie, pastorační terapie, pastorační poradenství, projektivní identifikace, psychagogika a mytopoetika, skupinová aktivita pro pachatele násilí spáchaného ve VTOS a terapie realitou.⁸⁰

5.2 Speciálně výchovné aktivity ve věznici Rýnovice

Aktivita finanční gramotnost slouží k seznámení s nabízenými a dostupnými možnostmi, jak řešit problém dlužníka, získat informace o různých institucích, které se

⁸⁰ Konzultace s odborníkem, věznice Stráž pod Ralskem, 2017

zabývají touto problematikou. Samozřejmě nesmí odsouzeným chybět motivace k hledání východiska ze své situace a její následné řešení.

Úkolem společenské výchovy je, nebo by mělo být, chování a jednání odsouzeného, které bude přijatelné pro společnost, rodinu i jednotlivce nebo například zaměstnavatele. Z tohoto důvodu probíhá seznámení odsouzených se společenskými, etickými i mravními normami.

Dopravní výchova připomíná pravidla účastníka silničního provozu. Slouží ke zdokonalení a osvojení si znalostí v oblasti dopravní výchovy a vytvoření realistického náhledu na porušování zákona, čímž upozorňuje na nutnost a smysluplnost dodržování předpisů vyhlášek silničního provozu.

Cílem aktivity rizika závislostního chování je motivace k transformaci životního stylu a způsobu, kterým odsouzení uspokojují své potřeby s absencí trestné činnosti, drog, alkoholu či gamblingu. Odsouzení v rámci této aktivity hledají „spouštěč“ trestné činnosti, získávají dostupné informace, mají možnosti konzultací s danými odborníky včetně těch externích a seznamují se s nabídkami neziskových organizací, které spolupracují s věznicí, k řešení svého problému jak ve věznici, tak i po jejich propuštění z VTOS.

Výstupní adiktologická poradna slouží ke „změně dosavadního stylu života“. Cílem je snížit například užívání návykových látek, snížení poškození současného života a celková změna životního stylu (v celé bio-psycho-sociálně-spirituální oblasti). Jedná se o poradenství, terapii a poskytování podpory v resocializaci klienta, podobně jako u aktivity individuální poradenství.

Věznice odsouzeným nabízí řadu dalších speciálně výchovných aktivit, například: přednášky odsouzených, skupinová terapie, tělovýchova, adaptační skupina, terapeutická skupina, skupinová arteterapie, úskalí přechodu, jak žít na svobodě, práce s majetkovou trestnou činností, problémy všedního dne, poradna protidrogové prevence a stejně jako věznice Stráž pod Ralskem nabízí odsouzeným velice důležitou aktivitu *ZZZ*.⁸¹

⁸¹ Souhrnný plán zacházení s odsouzenými ve Věznici Rýnovice na rok 2016

6 SHRUTÍ POZNATKŮ Z TEORETICKÉ ČÁSTI PRÁCE

Teoretická část práce byla věnována deskripci Vězeňské služby České republiky a explikaci základních pojmů s tím souvisejících. Podrobně byl popsán a vysvětlen především trest odnětí svobody i diferenciací věznic, do kterých odsouzení mohou být zařazeni v závislosti na jejich spáchané trestné činy. Dále zde bylo zmíněno, jakí specialisté pracují na oddělení výkonu trestu odnětí svobody a co je náplní jejich práce. Kapitola typických osobnostních zvláštností odsouzených nám objasnila výskyt a příčiny kriminálního chování, rizikové skupiny i to, co může být pohonným motorem k těmto činům.

Nedílnou součástí teoretické části je podrobně zpracovaná kapitola o programu zacházení, dříve nazývaném resocializační nebo reedukační program, jelikož se týká všech odsouzených. Zpracování je individuální pro každého vězněného a má tři fáze, konkrétně přípravu, vytvoření a vyhodnocení. V rámci aktivit programu zacházení si odsouzení rozšiřují své schopnosti a dovednosti, mohou se učit novým věcem, vzdělávat se, získat patřičné doklady o rekvalifikaci či dokončeném vzdělání a v rámci zaměstnání udržovat pracovní návyky nebo například splácet své dluhy. Věznice odsouzeným nabízí nejen řadu vzdělávacích i speciálně výchovných aktivit v rámci tohoto programu, ale také aktivity zájmové a pracovní. Na první pohled tedy je program zacházení velice užitečný a je také neodmyslitelnou součástí výkonu trestu odnětí svobody. Otázkou je, zda tento program, především vzdělávací a speciálně výchovné aktivity, jsou efektivní a zda je odsouzení aktivně využívají. K získání odpovědi na tuto otázku slouží následující část této práce.

II PRAKTICKÁ ČÁST

Tato část je věnována vlastnímu průzkumnému šetření. Před samotným zveřejněním výsledků je uveden plán, kterým se následně v rámci šetření postupovalo. Další kapitola objasňuje využití empirické metody. Nedílnou součástí praktické části jsou hypotézy i výzkumné otázky, které byly pro tuto práci předem stanoveny. Následující kapitoly jsou věnovány charakteristikám respondentů i prostředí, ve kterém byl průzkum prováděn.

7 CÍLE PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

7.1 Plán

Prvním krokem praktické části diplomové práce je nastudování potřebných informací dané problematiky, které jsou nezbytné pro sestavení otázek k příslušnému šetření. Věznicím, ve kterých bude průzkum prováděn, bude předložena žádost o povolení vstupu do budovy a možnosti provádění šetření. Nejdříve, z důvodu nutného předvýzkumu, bude dotazník předložen pouze třem odsouzeným na základě doporučení specialisty z dané věznice. Cílem tohoto předvýzkumu je získání praktických poznatků, které budou posléze využity při vytvoření dotazníkových otázek. Poté v obou věznicích, Stráž pod Ralskem i Rýnovice bude osloveno stejné množství odsouzených respondentů, z důvodu možného porovnání cílových skupin a několik specialistů oddělení výkonu trestu. Jelikož ke zpracování praktické části byla zvolena kombinace metody kvantitativní a kvalitativní, konkrétně strukturované dotazníkové šetření a hloubkové polostrukturované rozhovory, budou následně stanoveny hypotézy, které se na základě získaných dat potvrdí či vyvrátí, i výzkumné otázky, na které se v závěru této práce odpoví. Získaná data budou zpracována a pro lepší přehlednost i představu znázorněna graficky.

Konečným krokem, na základě získaných poznatků z provedeného průzkumu, bude zhodnocení efektu vzdělávacích a speciálně výchovných aktivit programu zacházení při penitenciární péči a pomoci odsouzeným reintegraci vězňů do společnosti, což je považováno za hlavní cíl této práce. Následně bude provedena úvaha nad získanými informacemi.

7.2 Empirické metody

Jak již bylo zmíněno, ke zpracování praktické části diplomové práce byla zvolena kombinace metody kvantitativní a kvalitativní, konkrétně strukturované dotazníkové šetření a hloubkové polostrukturované rozhovory.

„Podstatou kvantitativního výzkumu je výběr jasně definovaných proměnných, sledování jejich rozložení v populaci a měření vztahů mezi nimi. Logické usuzování je v kvantitativním přístupu deduktivní: na počátku je existující teoretické tvrzení, které na základě precizní operacionalizace převedeno do hypotéz a následně ověřováno. Výstupem výzkumu je ověření určité hypotézy či teorie. Takto provedený výzkum umožňuje zobecnění získaných výsledků a formulování obecně platných pravidel.“⁸²

„Podstatou kvalitativního výzkumu je do široka rozprostřený sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné. Stejně tak, nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již předtím někdo vybudoval. Jde o to do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumaný určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací. Logika kvalitativního výzkumu je induktivní, teprve po nasbírání dostatečného množství dat začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně další oporu v datech.“⁸³

⁸² ŠVAŘÍČEK, R. a ŠEĐOVÁ, K., 2007, s. 22

⁸³ ŠVAŘÍČEK, R. a ŠEĐOVÁ, K., 2007, s. 24

7.2.1 Dotazníkové šetření

Dotazník umožňuje získat větší množství informací v krátkém časovém intervalu. Mezi výhody dotazníkového šetření dále patří, že respondent má více času na odpovědi, není nějakým způsobem tazatelem ovlivňován a zároveň je vyplňování anonymní, což zvyšuje pravděpodobnost pravdivých odpovědí.

„Samostatný dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.“⁸⁴

Dotazník předvýzkumu byl předložen třem odsouzeným z věznice Stráž pod Ralskem na základě doporučení speciálního pedagoga Mgr. Lukáše Kozaczky. Tento dotazník se velice podobal dotazníku výzkumu diplomové práce. Rozdíl byl pouze v možné odpovědi u jedné otázky, kdy jedna z nabízených byla nesprávná. Konkrétně se jednalo o otázku týkající se typu věznice, ve které jsou odsouzení zařazeni. Jedna z možností byla „s dohledem“, což tento typ diferenciacce nemá ani jedna z věznic, ve kterých byl výzkum prováděn.

Dotazník pro tuto práci obsahuje celkem 9 otázek a byl sestaven tak, že délka zodpovězení všech otázek by neměla trvat déle, než 6 min. Otázky jsou uzavřené, respondenti měli možnost výběru jedné z nabízených odpovědí s případným doplněním podrobností a jsou zaměřeny na údaje o respondentovi (věk, dosažené vzdělání, typ věznice, do které je zařazen), a na jeho postoje a názory odsouzených v rámci programu zacházení (viz příloha C - Dotazník pro odsouzené). Zpracování dat z dotazníku bylo provedeno v programu Microsoft Excel pomocí kontingenčních tabulek a grafů.

⁸⁴ CHRÁSKA, M., 2007, s. 163

7.2.2 Hlubkové polostrukturované rozhovory

„Interview je metoda shromažďování dat o pedagogické realitě, která spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta. Někdy se v podobném významu používá také obsahově širšího českého termínu rozhovor.“⁸⁵

Hlubkový rozhovor, neboli in-depth interview, provádí zpravidla jeden badatel pomocí několika otevřených otázek. Hlubkový rozhovor zkoumá členy určitého prostředí nějaké specifické sociální skupiny a jeho cílem je pochopit jednání, kterým disponuje daná skupina. Tento způsob sběru dat umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě, což je velikou výhodou a hlavním principem kvalitativního výzkumu. Hlubkové rozhovory tázacího neomezují výběrem vhodné odpovědi. Polostrukturovaný rozhovor je typ rozhovoru, kdy má tazatel předem připravený seznam otázek.⁸⁶

Rozhovory se specialisty výkonu trestu odnětí svobody jsou tvořeny 9 předem připravenými otázkami zaměřujícími se především na aktivity programu zacházení. Celé znění těchto otázek je uvedeno v příloze D - Otázky polostrukturovaného rozhovoru se specialisty VTOS. Cílem těchto rozhovorů bylo získat názory na speciálně výchovné a vzdělávací aktivity i z druhé strany interakce, tedy od specialistů oddělení VTOS, kteří tyto aktivity s odsouzenými uskutečňují.

7.3 Hypotézy

Získané poznatky umožní ověřit stanovené hypotézy. Obecně lze hypotézu podle Hendla⁸⁷ charakterizovat jako domněnku, která je odvozena z teorie nebo zkušenosti a lze ji empiricky zpochybnit.

⁸⁵ CHRÁSKA, M., 2007, s. 182

⁸⁶ ŠVARÍČEK, R. a ŠEĐOVÁ, K., 2007, s. 159

⁸⁷ HENDL, J., 2006, s. 23

Pro tuto práci byly zvoleny následující hypotézy:

H₁: Odsouzení, kteří mají dosažené vyšší vzdělání, mají větší zájem o vzdělávací aktivity, než odsouzení s nižším dosaženým vzděláním.

H₂: Více než 50 % odsouzených shledává program zacházení jako prospěšný a dostačující.

H₃: Méně než 50 % odsouzených by bylo ochotno zaplatit školné.

7.4 Výzkumné otázky

Vedle stanovených hypotéz byly pro tuto práci určeny také výzkumné otázky:

Vo₁: Shledávají specialisté VTOS smysl ve vzdělávacích a speciálně výchovných aktivitách programu zacházení?

Vo₂: Vede program zacházení k úspěšné reintegraci odsouzených?

Vo₃: Jsou nabízené aktivity programu zacházení dostačující?

8 CHARAKTERISTIKA SOUBORU RESPONDENTŮ

8.1 Respondenti kvantitativního výzkumu

Soubor zkoumaného vzorku, kterému byl předložen strukturovaný dotazník, tvořili odsouzení muži, kteří vykonávají svůj trest odnětí svobody ve věznici Stráž pod Ralskem nebo Rýnovice. Obě věznice jsou diferencovány jako věznice s dozorem a ostrahou. Kvůli následnému porovnání byli odsouzení záměrně rozděleni do dvou cílových skupin. Jedna skupina byla tvořena jedinci, kteří se aktivně účastní speciálně výchovných a vzdělávacích, konkrétně 25 z věznice Stráž pod Ralskem a 25 z věznice Rýnovice. Druhá skupina, naproti tomu v těchto sledovaných aktivitách, je zapojena minimálně, opět jde o 25 respondentů z jedné věznice a 25 z věznice druhé. Celkový počet odsouzených respondentů tedy je 100. Dotazník vyplňovali dobrovolně, i díky tomu byl vyplněn všemi respondenty, což znamená 100% návratnost. Zjištěná data jsou znázorněna graficky a uvedena níže v kapitole 10.1 Presentace výsledků dotazníkového šetření.

8.2 Respondenti kvalitativního výzkumu

Hlubkové polostrukturované rozhovory byly provedeny se specialisty výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně se čtyřmi speciálními pedagogy, dvěma vychovateli a jedním sociálním pracovníkem, kteří jsou zaměstnaní ve věznici Stráž pod Ralskem a Rýnovice. Tento způsob výzkumu je jedním ze způsobů získání dat od menšího počtu respondentů, proto bylo osloveno osm specialistů. Rozhovory byly provedeny v přirozeném (pracovním) prostředí respondentů a zaznamenávány nahrávkou na diktafon a audionahrávky jsou přiložené na CD. Transkripty, které na základě rozhovorů byly vytvořeny, jsou v příloze E - Transkripty provedených rozhovorů a též na CD. Následná analýza získaných dat je uvedena v kapitole 10.2 Presentace výsledků provedených rozhovorů.

9 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO PROSTŘEDÍ

9.1 Věznice Stráž pod Ralskem

Věznice Stráž pod Ralskem se nachází mezi městem Liberec a Česká Lípa. Ubytovny této věznice původně sloužily uranovým dolům a jejich pracovníkům. Po řadě rekonstrukcí ubytovny sloužily jako oddělení pro výkon vazby a to od roku 1994 až 2001. V dnešní době má podobu věznice s ostrahou a dozorem. Je zde zřízeno oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením, které se v současné době využívá pro odsouzené vykonávající standartní trest. Roku 2007 vzniklo specializované oddělení pro mentálně retardované, kteří svůj trest odnětí svobody vykonávají v oddělení s dozorem. Kapacita věznice je 783 míst. Odsouzení mohou být zařazeni na nestřežených pracovištích mimo areál věznice v zemědělství, sklářství, kovovýrobě a při komplementaci elektrických svítidel. Samozřejmě jsou k dispozici i pracovní místa na střežených pracovištích uvnitř věznice. Je zde zřízeno školské vzdělávací středisko (viz předchozí kapitola 4.1 Vzdělávací aktivity ve věznici Stráž pod Ralskem). Věznice Stráž pod Ralskem má zřízené také oddělení výstupní, které je nezbytné pro odsouzené, kterým se krátí čas ve VTOS a jsou pod odborným vedením připravováni k návratu do společnosti. Odsouzení zde nacvičují komunikační dovednosti, které jsou zaměřené především na zvládnání prvních chvil po propuštění. Posilují se volní vlastnosti, aby pokud možno nedocházelo k dalšímu kriminálnímu jednání.⁸⁸

9.2 Věznice Rýnovice

Věznice Rýnovice, která se nachází v Jizerských horách, konkrétně mezi Libercem a Jabloncem nad Nisou, byla vystavěna roku 1968 a 27. září téhož roku byla zprovozněna. Je diferenciována jako věznice s ostrahou a dozorem, stejně jako věznice

⁸⁸ KÁČER R. a BLANDA R., 2008, s. 62

Stráž pod Ralskem. Její kapacita je celkem 482 odsouzených osob. V roce 2001 zde bylo zřízeno specializované oddělení protidrogové ústavní léčby, kde se vykonává nařízená ochranná léčba. Z důvodu nutné ochrany zaměstnanců i odsouzených bylo roku 2005 vytvořené oddělení se zvýšeným stavebně-technickým zabezpečením, kam může být zařazeno celkem 10 vězňů. Dále je ve věznici zřízeno oddělení pro odsouzené s duševními poruchami a poruchami chování, mladé a prvotrestané, z důvodu potřeby oddělit tyto odlišné typy. V této věznici funguje protidrogová poradna, která slouží jako preventivní opatření v oblasti zneužívání návykových látek. Dále poskytuje pomoc odsouzeným, kteří jsou drogově závislí. Odsouzení mohou pracovat uvnitř věznice, na pracovních místech, které zabezpečují chod věznice, a ve středisku hospodářské činnosti. Jak již bylo zmíněno, v předchozí kapitole č. 4.2 Vzdělávací aktivity ve věznici Rýnovice, tato věznice odsouzeným umožňuje vzdělávat se ve školském vzdělávacím středisku. Tímto střediskem ročně projde okolo 100 odsouzených. I zde je zřízeno výstupní oddělení.⁸⁹

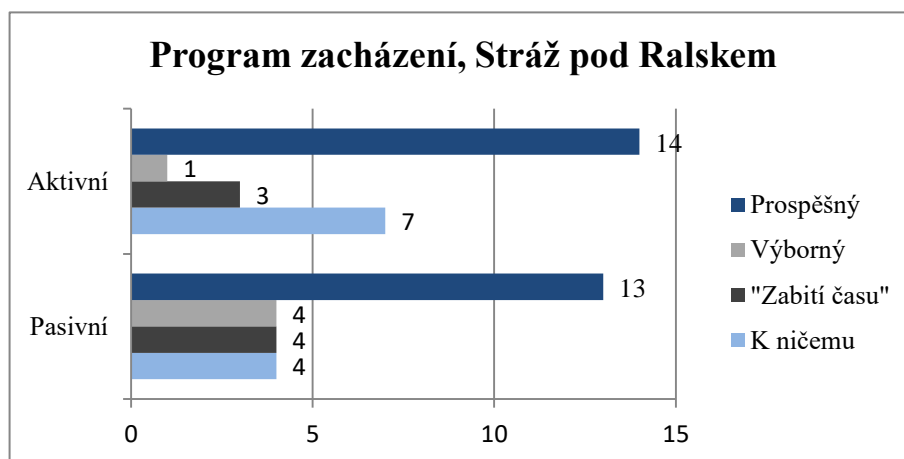
⁸⁹ KÁČER R. a BLANDA R., 2008, s. 60

10 PREZENTACE A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

10.1 Presentace výsledků dotazníkového šetření

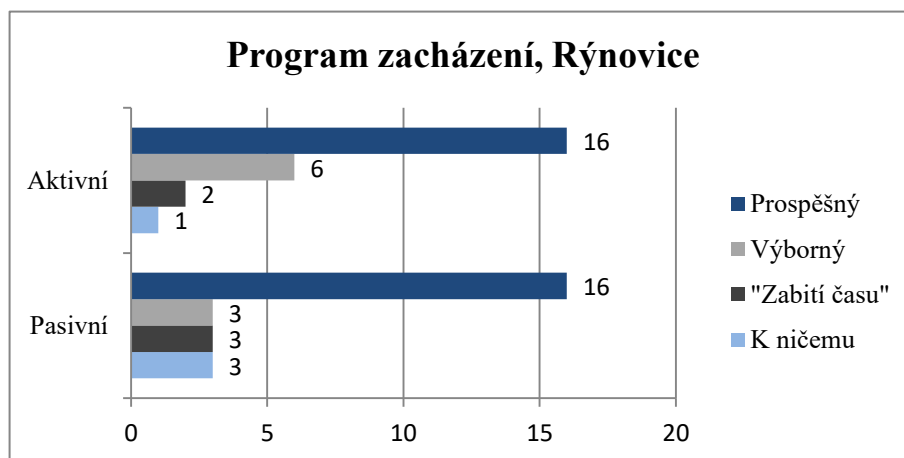
První otázka dotazníkového šetření byla zaměřena na to, jak odsouzení vnímají program zacházení. Odpovědi z jednotlivých věznic jsou rozděleny do dvou grafů, kde jsou zvláště znázorněny odsouzení aktivní a pasivní.

Graf č. 1: Vnímání programu zacházení, věznice Stráž pod Ralskem

Zdroj: vlastní, 2017

Graf č. 2: Vnímání programu zacházení, věznice Rýnovice

Zdroj: vlastní, 2017

Tyto dva grafy znázorňují celkový názor na program zacházení odsouzených z věznice Stráž pod Ralskem a Rýnovice. V grafu lze porovnat odpovědi cílových skupin, aktivních a pasivních odsouzených dané věznice. Rozdíly jsou nepatrné.

Odsouzení z věznice Stráž pod Ralskem ze skupiny aktivních shledávají program zacházení jako prospěšný, konkrétně tuto možnost zvolilo 56 % respondentů. Dalších 28 % uvádí, že je program k ničemu, 12 % v rámci aktivit programu zacházení pouze „zabíjí čas“ a pro 4 % je výborný. Z této věznice se skupiny shodly, také skupina pasivních odsouzených shledává program zacházení jednoznačně jako prospěšný (52 %). Další možné odpovědi mají stejné zastoupení respondentů, a to 16 %.

Z věznice Rýnovice jsou odpovědi ve výsledku stejné. Skupina aktivních i pasivních odsouzených vidí program zacházení jako prospěšný, což u obou skupin uvedlo 64 %. Aktivní nadále odpovídali: „zabití času“ 8 %, „výborný“ 24 % a možnost „k ničemu“ 4 %. Ze skupiny pasivních odsouzených se odpovědi „výborný“, „zabití času“ a „k ničemu“ rovnají, tuto odpověď zvolili tři odsouzení, tedy 12 %.

Z těchto výsledků lze uvést, že program zacházení je odsouzenými vnímán pozitivně. Většina z nich ho shledává jako prospěšný.

Druhá otázka dotazníkového šetření byla zaměřena na vybrané aktivity odsouzených v rámci programu zacházení.

Tabulka č. 1: Zvolené aktivity v programu zacházení

Pracovní aktivity	Stráž pod Ralskem		Rýnovice	
	Aktivní	Pasivní	Aktivní	Pasivní
	počet	počet	počet	Počet
Zaměstnání	5	3	4	4
Brigáda	4	0	4	0
Práce pro věznicí	0	0	3	1
Práce na zahradě	1	0	4	0
Rajony	0	0	2	2

Vzdělávací aktivity	Stráž pod Ralskem		Rýnovice	
	Aktivní	Pasivní	Aktivní	Pasivní
	počet	počet	počet	Počet
ŠVS	6	5	6	2
Jazyky	4	5	10	5
Kurzy	0	0	2	0
Včelařství	2	2	2	1
Přírodopisný kroužek	1	1	0	0
Právní minimum	4	1	0	0
Práce na PC	2	7	0	0
Četba	1	1	14	6
Autoškola	1	0	4	0
Samostudium	0	0	2	0
Speciálně výchovné aktivity	Stráž pod Ralskem		Rýnovice	
	Aktivní	Pasivní	Aktivní	Pasivní
	počet	počet	počet	Počet
Finanční gramotnost	0	0	0	1
Skupinová terapie	0	0	5	0
Drogové závislosti	3	0	1	1
Aktivní imaginace	1	1	0	0
Zájmové aktivity	Stráž pod Ralskem		Rýnovice	
	Aktivní	Pasivní	Aktivní	Pasivní
	počet	počet	počet	Počet
Fotbal	2	2	2	0
Sport	0	2	11	7
Hudba	0	0	4	0
Šipky	0	0	2	0
Modelářství	5	0	0	2
TV, Video	1	0	1	2
Posilovna	2	0	6	7

Zdroj: vlastní, 2017

Několik málo respondentů tuto otázku přeskočilo, jako jediná nebyla vyplněna všemi odsouzenými. Ze získaných dat byla zpracována tabulka, z které lze vyčíst, že z pracovních aktivit si odsouzení nejvíce vybírají zaměstnání, a to jak ve věznici Stráž pod Ralskem, tak i Rýnovice, bez ohledu na to, zda se aktivně účastní aktivit programu zacházení či nikoliv. Celkem tuto možnost zvolilo 16 odsouzených. Osm respondentů z řad aktivních má brigádu. Pro věznici pracují 4 z dotazovaných odsouzených. Práci na zahradě vykonává celkem 5 odsouzených. Ve věznici Rýnovice mají na starosti rajony 4 oslovení.

Mezi vzdělávacími aktivitami je často zvoleno školské vzdělávací středisko, kde odsouzení mohou získat výuční list, což využívá 16 dotazovaných. Možnost zdokonalovat se v jazycích využívá celkem 24 oslovených odsouzených. Další často zvolenou aktivitou je například práce na PC, včelařství a četba.

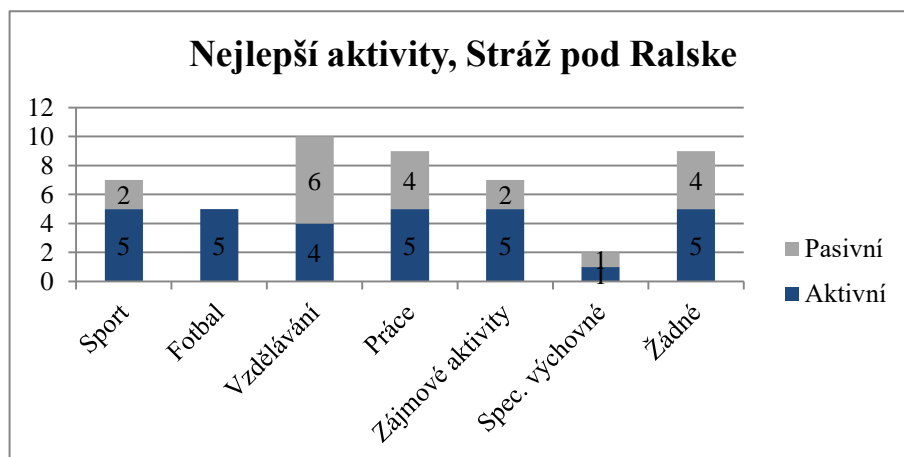
Nejčastěji volenou aktivitou ze speciálně výchovných je aktivita drogové závislosti, kterou si zvolilo 5 oslovených odsouzených, dále pak skupinová terapie (5 respondentů), aktivní imaginace (2 respondenti) a finanční gramotnost (1 respondent).

Nejoblíbenější zájmovou aktivitou je sport, který uvedlo 20 oslovených, zvláště zmíněný byl fotbal, který zvolilo 6 odsouzených a posilovna, která byla uvedena 15ti respondenty. Mezi další uvedené aktivity patří hudba, šipky, TV a video.

Aktivity rozvoje vnějších vztahů, které odsouzení volili, jsou duchovní činnost, udržení kontaktu s rodinou a sociální poradenství. Nejčastěji zvolená aktivita je kontakt s rodinou, kterou volí 15 respondentů.

Třetí otázka předloženého dotazníku zjišťovala, jaké aktivity odsouzení mají nejraději, jaké jsou podle nich nejlepší. Někteří respondenti odpovídají obecně a jiní uvádějí konkrétní aktivity z programu zacházení.

Graf č. 3: Vnímání programu zacházení, věznice Stráž pod Ralskem

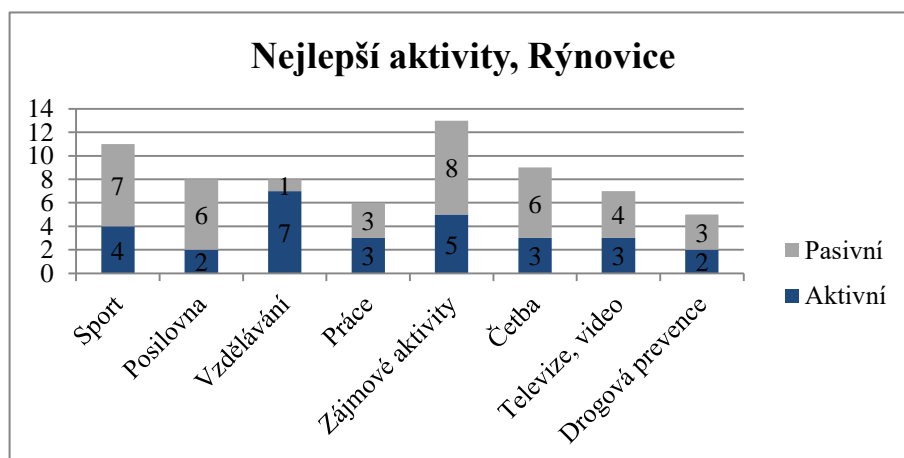

Zdroj: vlastní, 2017

Aktivní odsouzení z věznice Stráž pod Ralskem mezi nejlepšími aktivitami programu zacházení uvádí zájmové aktivity obecně, sport, konkrétněji fotbal a práci a to ve stejném množství 5 respondentů. Stejně množství odsouzených uvádí, že program zacházení nemá žádné aktivity, které lze považovat za nejlepší. Další oblíbenou aktivitou je vzdělávání, které uvedli 4 respondenti.

Pasivní odsouzení z této věznice mezi nejlepší aktivitu řadí vzdělávání, které bylo uvedeno 6krát. Se skupinou aktivních odsouzených se shodují v názoru, že žádná z aktivit není považována za nejlepší. Čtyři z oslovených odsouzených považuje za nejlepší aktivitu práci. Dále pak sport a speciálně výchovné aktivity obecně.

Graf č. 4: Vnímání programu zacházení, věznice Rýnovice

Zdroj: vlastní, 2017

Aktivní odsouzení z věznice Rýnovice vidí nejlepší aktivitu ve vzdělávání, což uvedlo 7 dotazovaných. Další početně zastoupenou skupinou jsou aktivity zájmové, které jako nejlepší shledává 5 odsouzených. Sport uvedli 4 respondenti, tři zvolili práci, četbu, TV a video. Posilovnu a drogovou prevenci vnímají jako nejlepší aktivitu dva z oslovených respondentů. Mezi konkrétní aktivity uvádí sport (7 odsouzených) a posilovnu (6 odsouzených)

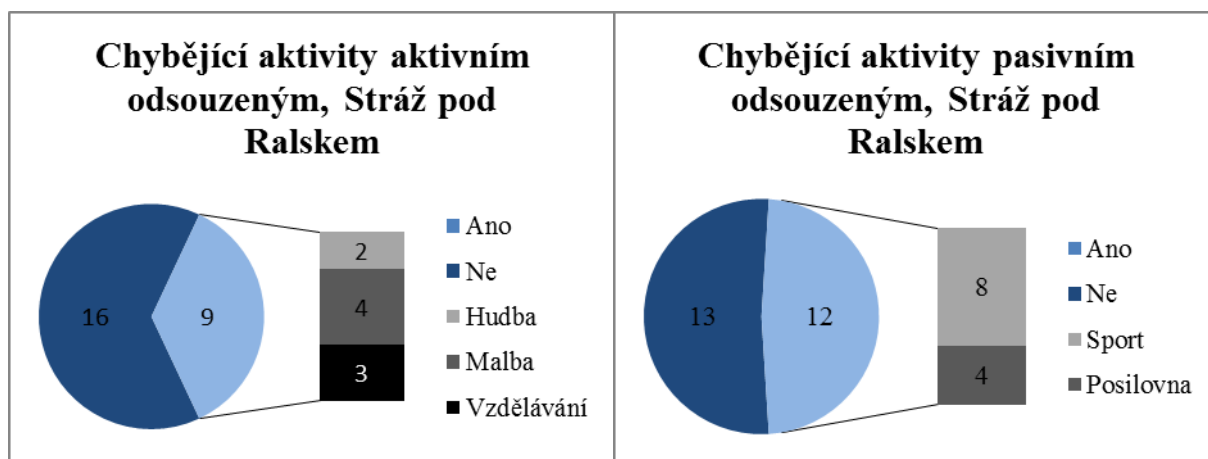
Pasivní z této věznice jednoznačně jako nejlepší volí zájmové aktivity obecně (celkem 8 dotazovaných). Dále je oblíbená četba, TV a video, drogová prevence a neopomíjejí ani práci.

Spojením výsledků těchto dvou grafů lze říci, že mezi nejoblíbenější aktivity odsouzených patří jednoznačně zájmové aktivity, konkrétně pak sport, fotbal a posilovna. Dále do této skupiny patří vzdělávání a práce.

Čtvrtá otázka byla zaměřena na chybějící aktivity v programu zacházení. Pokud nějaká aktivita odsouzenému chybí, uvádí, která konkrétně to je.

Graf č. 5: Chybějící aktivity programu zacházení aktivním odsouzeným, Stráž pod Ralskem

Graf č. 6: Chybějící aktivity programu zacházení pasivním odsouzeným, Stráž pod Ralskem

Zdroj: vlastní, 2017

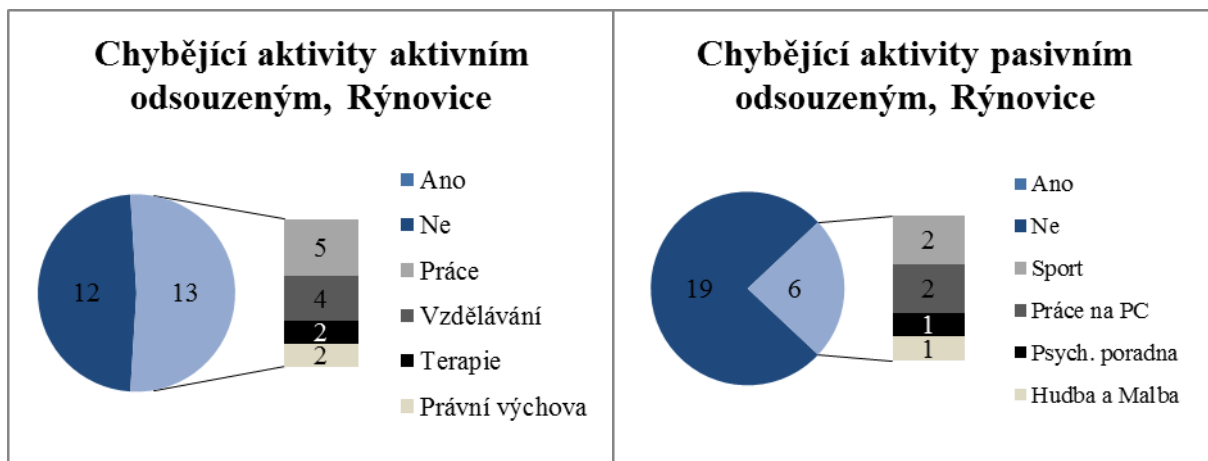
Zdroj: vlastní, 2017

Více než polovině aktivním odsouzeným věznic Stráž pod Ralskem nechybí žádné aktivity v programu zacházení, konkrétně tuto odpověď uvedlo 64 % dotazovaných. Zbylým 36 % respondentů některé z aktivit chybí. Mezi tyto aktivity patří hudba, malba a vzdělávání.

52 % pasivních odsouzených uvedlo, že jim žádné aktivity nechybí. Zbylých 48 % postrádá v programu zacházení aktivity, především sportovní, zejména posilovnu.

Graf č. 7: Chybějící aktivity programu zacházení aktivním odsouzeným, Rýnovice

Graf č. 8: Chybějící aktivity programu zacházení pasivním odsouzeným, Rýnovice

Zdroj: vlastní, 2017

Zdroj: vlastní, 2017

Ve věznici Rýnovice 48 % odsouzeným aktivity programu zacházení nechybí. Zbylí respondenti (52 %) uvádí, že nějaké aktivity postrádají. Mezi chybějící aktivity patří právní výchova, terapie, práce a vzdělávání.

Více než polovině odsouzeným ze skupiny pasivních respondentů (76 %) aktivity v rámci programu zacházení nechybí. Zbylí respondenti (24 %) některé aktivity postrádají, konkrétně sport, práci na PC, hudbu, malbu a psychologickou poradnu.

Pátá otázka byla zaměřena na věk respondenta.

Tabulka č. 2: Dosažený věk

		Stráž pod Ralskem				Rýnovice			
		Aktivní		Pasivní		Aktivní		Pasivní	
		počet	%	počet	%	počet	%	Počet	%
Velikost zkoumaného vzorku		25	100	25	100	25	100	25	100
Věk	18 - 30 let	7	28	15	60	10	40	10	40
	31 - 40 let	12	48	9	36	12	48	10	40
	41 - 50 let	5	20	1	4	2	8	5	20
	51 let a více	1	4	0	0	1	4	0	0

Zdroj: vlastní, 2017

Tato tabulka znázorňuje počet respondentů jednotlivých věkových kategorií i v procentech. Nejpočetnější věková skupina z aktivních odsouzených ve věznicí Stráž pod Ralskem je kategorie v rozmezí 31–40 let. Tento věkový rozsah měl zastoupení 12 respondentů, což je 48 %. Oslovených respondentů v rozmezí 18–30 let bylo 7, tj. 28 %. Další skupina je věková kategorie 41–50 let, která činí 20 %. Nejméně početnou skupinou je kategorie 51 let a více, a to pouze 4 %.

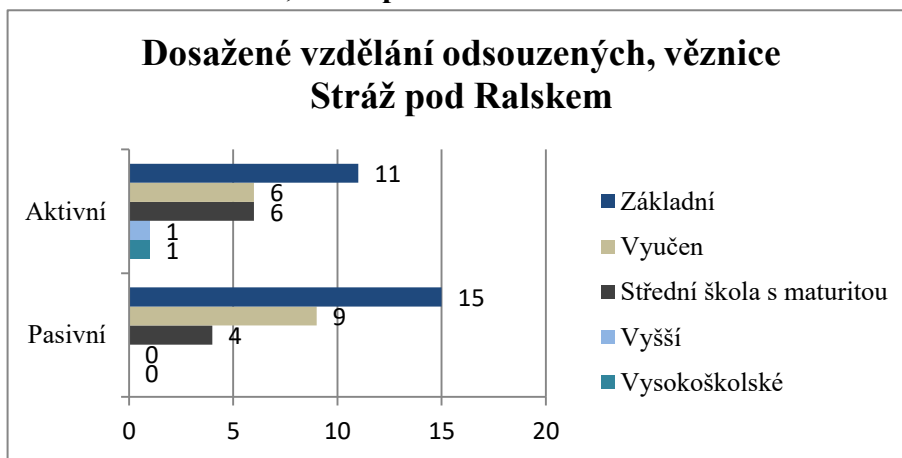
Nejpočetnější věková skupina z pasivních odsouzených ve věznicí Stráž pod Ralskem je kategorie v rozmezí 18–30 let. Tento věkový rozsah měl 15 respondentů, což je 60 %. Další početně obsazenou skupinou je rozmezí 31–40 let, která měla zastoupení 9 odsouzených, tedy 36 %.

Nejpočetnější věková skupina z aktivních odsouzených ve věznicí Rýnovice je kategorie v rozmezí 31–40 let. Tato kategorie čítá 12 respondentů (48 %). Kategorie 18–30 let 40 %, 41–50 let 8 %, 51 let a více 4 %.

Pasivní odsouzený věznicí Rýnovice mají stejné množství respondentů u věkové kategorie 18–30 let a 31–40 let, konkrétně 40 %. Věková kategorie 41–50 let má zastoupení 5 respondentů, což je 20 %.

Šestá otázka byla zaměřena na dosažené vzdělání dotazovaných odsouzených.

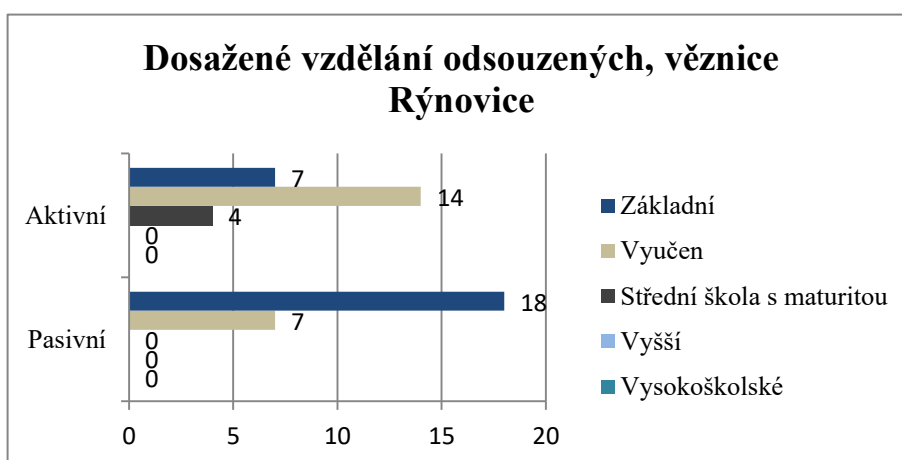
Graf č. 9: Dosažené vzdělání, Stráž pod Ralskem

Zdroj: vlastní, 2017

Tento graf znázorňuje dosažené vzdělání odsouzených. Ve věznici Stráž pod Ralskem je nejvíce odsouzených, v aktivní i pasivní cílové skupině, se základním vzděláním. Oslovených respondentů z aktivní skupiny se základním vzděláním bylo 11, tedy 44 % pasivních 15–60 %. Vyučených aktivních odsouzených je 6 (24 %), pasivních 9 (36 %). Dokončenou střední školu s maturitou má 6 aktivních odsouzených, což je 24 % a 4 pasivní (16 %). Respondenti pasivní skupiny nemají zastoupení v dalším dosaženém vzdělání. Ze skupiny aktivních vyšší a vysokoškolské vzdělání má pouze jeden respondent.

Graf č. 10: Dosažené vzdělání, Rýnovice

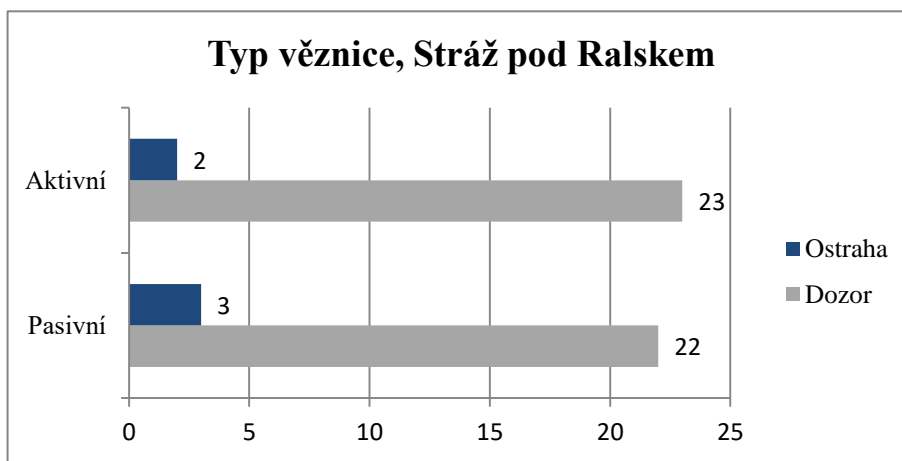

Zdroj: vlastní, 2017

Věznice Rýnovice ve skupině aktivních odsouzených má nejvíce respondentů s výučním listem a to 14 dotazovaných, tedy 56 %. Základní vzdělání z této skupiny má 7 odsouzených (28 %) a maturitu mají pouze 4 (16 %). Skupina pasivních respondentů má největší obsazení se základním vzděláním, což uvedlo 18 respondentů (72 %). Výuční list získalo 7 odsouzených (28 %).

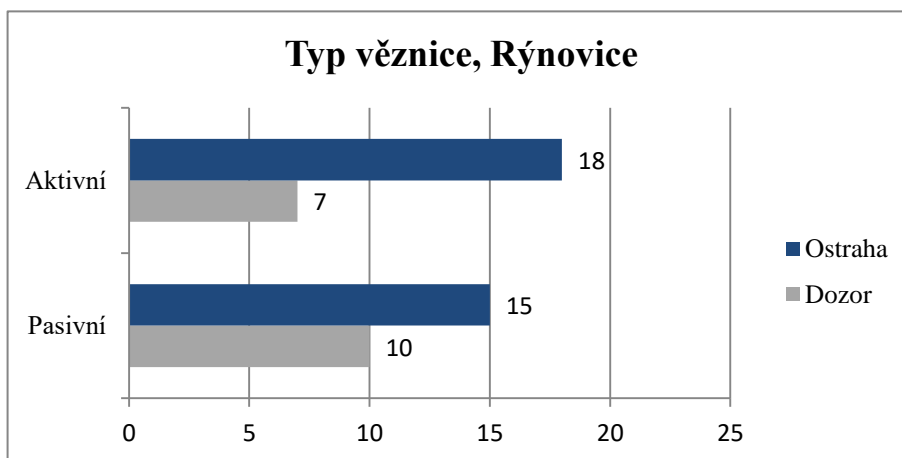
Sedmá otázka se týkala diferenciací věznic, konkrétně toho, do jaké věznice byli odsouzení zařazeni.

Graf č. 11: Typ věznice, Stráž pod Ralskem

Zdroj: vlastní, 2017

Graf č. 12: Typ věznice, Rýnovice

Zdroj: vlastní, 2017

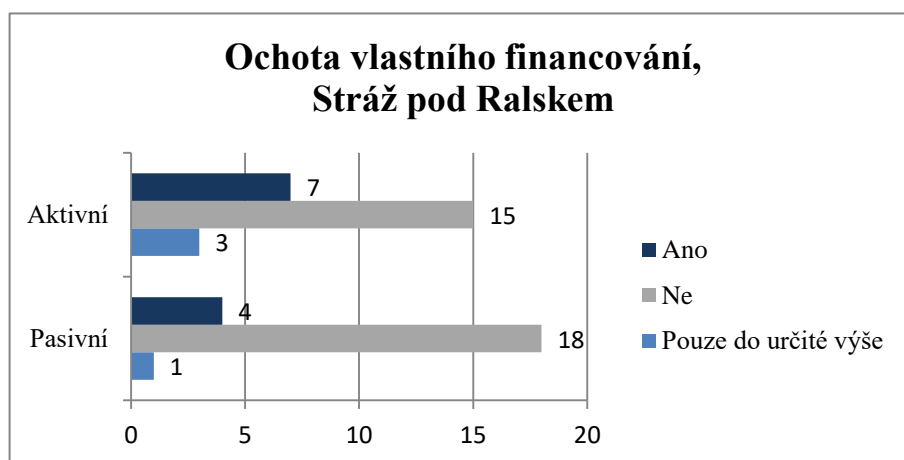
Grafy znázorňují typ věznice, do které byl respondent zařazen. Ve věznici Stráž pod Ralskem většina oslovených respondentů byla z věznice s dozorem. Ze skupiny aktivních odsouzených byli 2 z věznice s ostrahou a 23 s dozorem. Z pasivní skupiny byli 3 respondenti z věznice s ostrahou a 22 s dozorem.

Ve věznici Rýnovice tomu je naopak. Většina oslovených odsouzených byla zařazena ve věznici s ostrahou, konkrétně 18 ze skupiny aktivních odsouzených a 15 ze skupiny pasivních. Ve věznici s dozorem bylo zařazeno 7 aktivních odsouzených a 10 pasivních.

Na základě shrnutí dat předešlých třech otázek je možné charakterizovat modus probanda. Typickým respondentem z věznice Stráž pod Ralskem je odsouzený ve věku 18–30 let se základním vzděláním, zařazený ve věznici s dozorem. Věznice Rýnovice má typického respondenta v podobě odsouzeného zařazeného do věznice s ostrahou ve věku 31–40 let, taktéž se základním vzděláním.

Osmá otázka se týkala ochoty odsouzeného platit za vzdělávací aktivity. Odsouzený, který uvedl, že by byl ochoten za aktivity zaplatit, měl možnost uvést maximální výši, kterou by byl ochoten zaplatit za jeden školní rok.

Graf č. 13: Ochota odsouzených platit za vzdělávací aktivity, Stráž pod Ralskem

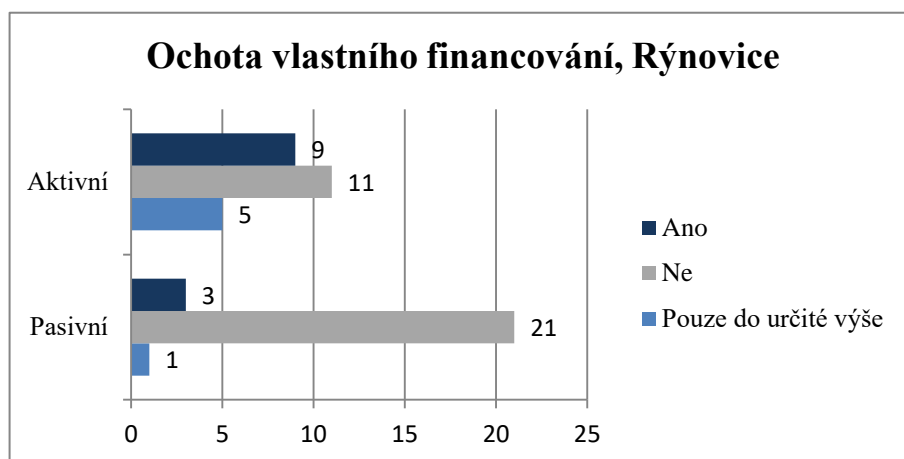

Zdroj: vlastní, 2017

Graf znázorňující ochotu vlastního financování říká, že 7 respondentů (28 %) z řad aktivních odsouzených by bylo za vzdělávací aktivity ochotno zaplatit. Opačnou odpověď zvolilo 15 dotazovaných (60 %) a pouze 12 % by bylo ochotno za vzdělávací aktivity zaplatit za předpokladu, že by výše školného nepřesáhla 2000 Kč.

Pasivní odsouzení jednoznačně uvádí, že nejsou ochotni za aktivity zaplatit. Tuto odpověď zvolilo 18 respondentů (72 %). Vlastní financování by nevadilo 4 dotazovaným (16 %) a pouze jeden respondent by byl ochoten zaplatit v případě, že by částka školného nepřesáhla 1000 Kč.

Graf č. 14: Ochota odsouzených platit za vzdělávací aktivity, Rýnovice

Zdroj: vlastní, 2017

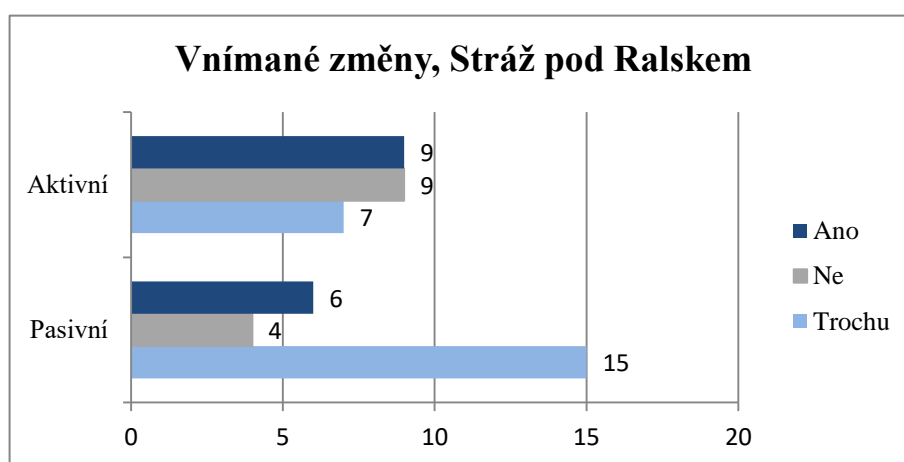
Z věznic Rýnovice by 9 respondentů (36 %) ze skupiny aktivních odsouzených bylo ochotno platit za vzdělávací aktivity. O něco více dotazovaných (44 %) by za vzdělávací aktivity neplatili a jen 5 respondentů (20 %) by platilo pouze v případě, že by částka za školní rok nepřesáhla 5000 Kč.

Skupina pasivních respondentů by jednoznačně za aktivity platit ochotni nebyli, tuto možnost uvedlo celkem 21 jedinců, což je 84 %. 12 % by za aktivity zaplatilo a pouze 4 % by bylo ochotno zaplatit za předpokladu, že by výše za školní rok nepřesáhla 2000 Kč.

Přesto, že odsouzení povětšinou uvádí, že za vzdělávací aktivity by nebyli ochotni platit, někteří tuto možnost připouští, což je překvapující, jelikož je řada z nich zadlužená.⁹⁰

Poslední devátá otázka byla zaměřena na vnímání vlastních změn v rámci působení programu zacházení.

Graf č. 15: Vnímané změny v rámci programu zacházení, Stráž pod Ralskem

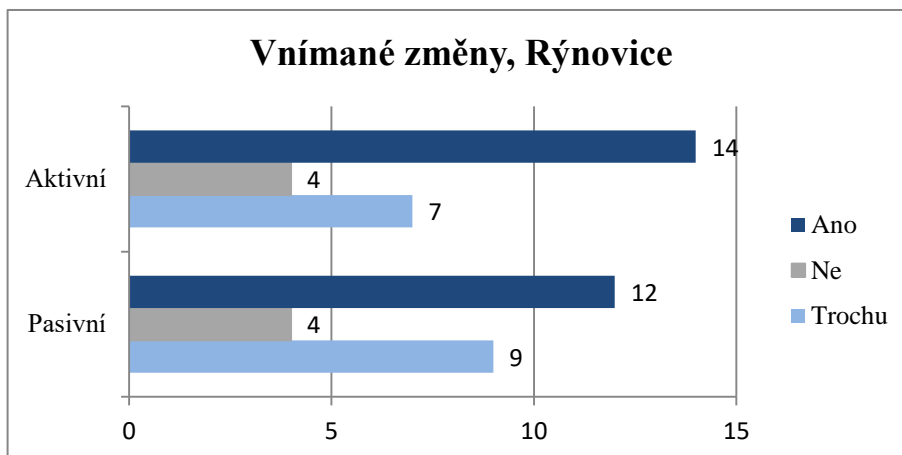
Zdroj: vlastní, 2017

Graf znázorňuje pocity odsouzených, jak a zda vnímají osobní změny v rámci působení programu zacházení. Ze skupiny aktivních odsouzených z věznice Stráž pod Ralskem 9 respondentů (36 %) uvádí, že změny pocítují, dále 9 z nich, tedy taktéž 36 % změny nevnímají a 7 respondentů, (28 %) změny pocítují trochu.

Ze skupiny pasivních odsouzených 15 respondentů (60 %) uvádí, že změny pocítují trochu. Změny vnímá 6 odsouzených (24 %) a naopak 4 z nich (16 %) změny nepocítují.

⁹⁰FIALOVÁ, Lucie, 2015, s. 48

Graf č. 16: Vnímané změny v rámci programu zacházení, Rýnovice

Zdroj: vlastní, 2017

Změny v rámci působení programu zacházení vnímají respondenti ze skupiny aktivních (14 oslovených - 56 %) i pasivních odsouzených (12 oslovených - 48 %). Změny nepociťují, ve stejném zastoupení, 4 odsouzení (16 %) ze skupiny aktivních i pasivních odsouzených. Změny v malé míře pociťuje 7 oslovených (28 %) z aktivní skupiny a 9 (36 %) ze skupiny pasivní.

10.2 Prezentace výsledků provedených rozhovorů

Respondent č. 1: speciální pedagog s vysokoškolským magisterským vzděláním, věznice Stráž pod Ralskem

Respondent č. 2: sociální pracovník s vysokoškolským bakalářským vzděláním, věznice Rýnovice

Respondent č. 3: vychovatel, věznice Rýnovice

Respondent č. 4: speciální pedagog s vysokoškolským magisterským vzděláním, věznice Rýnovice

Respondent č. 5: speciální pedagog s vysokoškolským magisterským vzděláním, věznice Rýnovice

Respondent č. 6: speciální pedagog s vysokoškolským bakalářským vzděláním, věznice Rýnovice

Respondent č. 7: vychovatel se středoškolským vzděláním, věznice Rýnovice

První otázka rozhovoru se specialisty z oddělení výkonu trestu odnětí svobody směřovala k funkci daného respondenta, kterou ve věznici zastává. Rozhovor tedy byl proveden, jak již bylo zmíněno, se speciálními pedagogy, konkrétně měly zastoupení čtyř respondentů, dva vychovatelé a jedna sociální pracovníce.

R1: „ve věznici zastávám funkci speciálního pedagoga“

R2: „pracuji jako sociální pracovníce výkonu trestu“

R3: „vychovatel“

R4: „speciální pedagog“

R5: „speciální pedagog“

R6: „jako kolegové, speciální pedagog“

R7: „vychovatel“

Následující položenou otázkou byl program zacházení, zda ho respondenti vnímají jako efektivní či nikoliv. Program jako efektivní shledává pouze jeden z oslovených specialistů. Dva se shodují na pravém opaku, efektivitu programu zacházení postrádají. Zbylí čtyři respondenti uvádějí, že výsledek programu je buď efektivní částečně, efektivní je pouze některá jeho oblast nebo jak pro koho.

R1: „ano (.) programy zacházení zachycují rizika a potřeby odsouzeného a snažíme se, abychom těmi programy zacházení, které stanovujeme odsouzeným, abychom jim právě nějakým způsobem ty rizika snižovali“

R2: „programy zacházení se skládají z různých oblastí, určitě některé z těch oblastí efektivní jsou, pokud jsou dobře vyhodnocené a dobře nastaveny“

R3: „pro určitý lidi jo“

R4: „(.) jak který“

R5: „ne“

R6: „částečně“

R7: „ne“

Třetí otázka směřovala k zhodnocení budoucnosti odsouzeného, zda si respondenti myslí, že se v ní promítne působení aktivit ať vzdělávacích nebo speciálně výchovných. Všichni oslovení respondenti se shodují, že aktivity jsou pro odsouzené přínosné i do budoucna. Jejich názory se liší pouze mírou, kterou aktivity na odsouzené působí. Jeden z respondentů poukazuje na konkrétní aktivitu: Zastav se, zamysli se, změň se, která je považována jako jedna z nejprospěšnějších. Mezi zásadní činitele ovlivňující působení

aktivit na odsouzené je jejich vlastní chtíč, což se shodují dva specialisté. Dva dále uvádějí, že aktivity se v budoucnosti se projevují minimálně.

R1: „(.) asi ne ze všech“

R1: „program 3Z- zastav se, zamysli se, změň se, který (..) do jisté míry pomáhá odsouzeným změnit své chování a nastartovat je a ukázat jim tu správnou cestu, tak aby pokud možno již trestnou činnost nepáchali. Takže ano.“

R2: „myslím, že každá aktivita, která je směrem k odsouzenému vyvíjena, tak je pozitivní a určitě, když ten vězeň chce a má o ní zájem tak si něco odnese“

R2: „otázka je, jak na ně potom působí to další okolí a to sociální zázemí venku, ale určitě si něco odnášejí“

R3: „jak kdo, jak kterej. Záleží na tom vlastně, jestli se chce změnit nebo nechce. Pokud ne, tak dochází vlastně jenom, aby zabil čas, tak pro takovýho člověka to nemá žádné význam.“

R4: „já myslím, že ano. Otázka je toho využití potom“

R5: „minimálně“

R6: „každě si odnáší, že jo, člověk se učí celej život, to je moc široká otázka“

R7: „málo“

Následně položený dotaz byl zaměřen na vlastní iniciativu odsouzených v rámci aktivit. Tuto otázku respondenti považují za individuálně odlišnou. Respondent č. 1 uvádí, že vlastní iniciativa je především u již zmíněné aktivity ZZZ, která je dokonce závislá na vlastní vyvíjené iniciativě. Respondent č. 2 a 3 zdůrazňují, že jsou odsouzení, kteří ano, aktivně se účastní aktivit, ale jsou také odsouzení, kteří se účastní aktivit pouze z toho důvodu, že musí. Zbývající respondenti vyvíjenou iniciativu u odsouzených příliš neshledávají.

R1: „asi bych lhal, kdybych řekl, že u všech ano, ale konkrétně u těch aktivit, zrovna těch, co jsme zmínili, ty 3Z, tak tam ano. () Tam je dokonce do jisté míry i závislé na jejich iniciativě, ten program“

R2: „víte co, to je velice individuální. Někteří odsouzení mají celé chování velice účelové, chtějí se dostat dřív domů“

R2: „potom odsouzení, kteří navštěvují všechny aktivity, protože si uvědomují, čím méně budou na té cele sedět, čím více budou něco dělat, tak jím tím více bude ten trest utíkat“

R3: „Jsou odsouzení, který ano, který mají zájem se změnit do budoucna, a ti, který tam choděj, že tam musej, že to mají stanovený“

R4: „(...) v rámci aktivit ano,,

R5: „minimálně“

R6: „někteří ano“

R7: „úplně minimálně“

Zda odsouzení navštěvují spíše speciálně výchovné nebo vzdělávací aktivity, byla další položená otázka. Odsouzení mají především zájem o aktivity zájmové. Oslovení specialisté se shodují, že navštěvují jak aktivity speciálně výchovné, tak i vzdělávací. Docházka na tyto aktivity je ovlivněna především sestaveným programem zacházení, podle kterého odsouzení aktivity navštěvují.

R1: „(..) spíše vzdělávací aktivity“

R2: „já si myslím, že využívají tak nějak tu nabídku, myslím si, že velký zájem je o zájmové aktivity“

R3: „já bych řekl, že je to tak půl na půl“

R4: „(...) to se nedá takhle odpovědět, protože máme tady školu, kde jsou vzdělávací aktivity, speciálně výchovné jsou zase na speciálních odděleních“

R5: „to je podle nabídky. V naší nabídce, myslím, že spíše speciálně výchovné“

R6: „to je podle nabídky, záleží na tom, jak se mu sestaví program zacházení a podle toho na to chodí“

R7: „ani jedno, ani druhý, spíše zájmový“

Vnímáte na odsouzených změny chování, které by mohly být výsledkem vašeho působení? To byla následující, šestá otázka. Respondenti zde jednoznačně uvádí, že změny jsou pouze individuální a nepatrné.

R1: „bohužel v minimálním množství případů“

R2: „je to o jedincích a změny jsou, ale je to o jedincích“

R3: „() to je otázka, jak na ní odpovědět. (...) málo“

R3: „je to individuální. Je tam pár lidí, nebo vždycky se najde někdo, kdo má zájem. Kdo má zájem, a nebo, kdo umí hrát takový to divadýlko před tím panem vychovatelem“

R4: „minimálně“

R5: „minimálně“

R6: „tak to ne“

R7: „(..) opravdu jsem si nevšiml“

Následovala otázka zaměřena na vzdělávání ve vězeňském učilišti. Konkrétně pak, zda odsouzení mají o nabízené studium zájem. Odsouzení si uvědomují hodnotu dosaženého vzdělání a nabízenou možnost rádi využívají. Bez výjimky se oslovení specialisté shodují, že o toto vzdělávání odsouzení zájem mají.

R1: „ano, ano, protože většina odsouzených mají základní vzdělání, popřípadě pouze základy vzdělání a tady je poměrně slušná možnost, jak si to vzdělání doplnit“

R2: „Určitě. O tu školu zájem je bych řekl velký. U nás se učí obráběči kovů. Když se podíváte na stránky úřadu práce, tak je to zrovna obor velmi žádaný.“

R3: „*mají*“

R4: „*ano*“

R5: „*v učilišti ano*“

R6: „*určitě*“

R7: „*ano, tam opravdu zájem je. Ne tak velikánskej, ale je*“

Předchozí otázka objasnila zájem odsouzených o vzdělávání ve vězeňském učilišti. Odpovědi byly jednoznačné. Byli by ale odsouzení ochotni za tuto možnost zaplatit? Osmá otázka tedy zjišťovala, zda si respondenti myslí, že by odsouzení za výchovné a vzdělávací aktivity byli ochotni zaplatit v případě, že by byly za určitý poplatek. Pouze respondent č. 2 a 6 uvádí, že možná někteří odsouzení by za tuto možnost byli ochotni zaplatit, ale opravdu jen ojediněle. Zbylí specialisté jsou názoru, že odsouzení by za tuto možnost neplatili, už z toho důvodu, že je většina z nich zadlužená.

R1: „*určitě ne*“

R2: „*to je šalamounská otázka. Jako sociální pracovnice vím, že (.) nechci to procento hádat, ale velmi vysoké procento vězňů je zadlužených*“

R2: „*Možná by rádi, ale myslím si, že jak by se to platilo, tak by to bylo zase o jedincích*“

R3: „*ne*“

R4: „*to myslím, že ne*“

R5: „*v žádném případě ne*“

R6: „*no to si nemyslím úplně. Někteří určitě, ale bude to strašně malé procento*“

R7: „*určitě ne*“

Poslední devátá otázka se zajímala o nabídku aktivit programu zacházení, zda je dostačující nebo by oslovení specialisté odsouzeným nabídli nějakou aktivitu navíc,

kteřá v současné době není k dispozici. Tři respondenti zastávají názor, že nabídka je dostačující, pokrývající celou škálu potřeb odsouzených. Jeden by odsouzeným nabídl aktivitu, v rámci které by se individuálně řešily jejich dluhy a také trestná činnost terapeutickým působením. Aktivity zaměřené na trestnou činnost by volil i další respondent, který by ji však odsouzeným nenabídl, nýbrž nařídil. Respondent č. 5 by nabídku programu zacházení rozšířil o aktivity zaměřené na rozvoj kvalifikace odsouzených, jazykových dovedností a podobně, zkrátka to, co odsouzeným může pomoci najít zaměstnání po VTOS.

R1: „já si myslím, že jsme ty programy zacházení a zejména ty aktivity postavili tak, že dokážou opravdu pokrýt celou škálu potřeb“

R2: „oddlužení, tyhle ty insolvence, exekuce a tak dále“

R2: „aktivity cílené na trestnou činnost, to znamená aktivity proškolenými lidmi, kteří mají terapeutické výcviky“

R3: „já si myslím, že by se s nima měla více rozebírat jejich trestná činnost a tyhle věci“

R4: „(.) myslím, že ne“

R5: „ano, takzvaně nějaké tvrdší aktivity, který by potom mohli lépe využít v zaměstnání. To znamená jazykové kurzy, kurz práce s pilou, kurz aby si odnesl „svářečák“, když to přeženu“

R6: „(.) jo, to by se hodilo. Já bych nevolil termín nabídnul, ale nařídil.“

R6: „samozřejmě jsou věci, který jsou v jejich osobnosti závadný, proto jsou ve výkonu trestu a na to se musí působit a nemáme na to odborníky, bohužel“

R7: „(...) asi ne“

11 SHRNU TÍ POZNATKŮ Z PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Na základě získaných dat z dotazníkového šetření lze ověřit stanovené hypotézy.

Verifikace hypotézy číslo 1

Ze shrnutí dat získaných z otázek č. 2, 3, 4 a 6 je zřejmé, že hypotéza **H₁**: Odsouzení, kteří mají dosažené vyšší vzdělání, mají větší zájem o vzdělávací aktivity, než odsouzení s nižším dosaženým vzděláním se **potvrdila**, ačkoliv se převážně porovnávali pouze jedinci se základním vzděláním a s výučním listem. Například maturitu má minimum odsouzených. Z těchto dat lze dále uvést, že odsouzení s nižším vzděláním (základním) mají především zájem o aktivity zájmové.

Verifikace hypotézy číslo 2

Grafickým znázorněním odpovědí první otázky lze uvést, že hypotéza **H₂**: Více než 50 % odsouzených shledává program zacházení jako prospěšný a dostačující, se **potvrdila**. Ačkoliv se podařilo také odhalit, že některým odsouzeným několik aktivit v programu zacházení chybí. Mezi nejčastěji uvedené chybějící aktivity patří: hudební, výtvarné a sportovní činnosti, jiní postrádají psychologickou poradnu a terapeutické působení.

Verifikace hypotézy číslo 3

Zpracováním dat z otázky č. 8 lze konstatovat, že hypotéza **H₃**: Méně než 50 % odsouzených by bylo ochotno zaplatit školné, se také **potvrdila**. Jedinci, kteří by ochotni byli, uvádí nejvyšší možnou výši, která nepřesahuje částku 5000 Kč.

Z provedeného dotazníkového šetření je zřejmé, že nejoblíbenější aktivity programu zacházení jsou aktivity zájmové, což uvedli i specialisté v rámci provedených rozhovorů. I přes tuto skutečnost odsouzení vzdělávací a speciálně výchovné aktivity využívají, a jak již bylo zmíněno, pár jich i postrádají. V závislosti na tomto poznatku by jako doporučení pro praxi bylo vhodné uvést rozšíření těchto aktivit. Nejvhodnější by bylo zaměřit se na aktivity směřující k trestné činnosti daného odsouzeného. Konkrétně by se jednalo o terapeutické působení v rámci speciálně výchovných aktivit, kde by se podrobně probíral spáchaný trestný čin a motivy, které vedly k takovému jednání. Tato aktivita by byla vhodná formou individuální, což by bylo velice komplikované kvůli poměru odsouzených a specialistů oddělení výkonu trestu. Proto alespoň formu skupinovou. Dále by bylo vhodné program zacházení rozšířit o aktivity, které odsouzení mohou využívat v běžném životě po propuštění z VTOS. Příkladem takové aktivity může být kroužek základních administrativních činností, které odsouzený může využít ihned po propuštění, například při evidenci na úřadu práce. Přestože práce byla zaměřena především na aktivity speciálně výchovné a vzdělávací bylo zjištěno, že nedostatky v nabízených aktivitách jsou i v rámci aktivit zájmových. Především se jedná o sportovní činnost, jejíž rozšíření je vhodné také doporučit pro praxi.

Během práce bylo také zjištěno, že řada odsouzených, především těch inteligentnějších, si dobře uvědomuje hodnotu dosaženého vzdělání. Proto velice rádi využívají možnost získání výučního listu příslušných vzdělávacích středisek nebo osvědčení o absolvování určitých kurzů. Jejich možnosti po propuštění z VTOS se zvyšují, především možnost nalézt si nové zaměstnání, což lze považovat jako zásadní faktor ovlivňující případný brzký návrat do VTOS. Z tohoto důvodu odsouzení využívají vzdělávací aktivity programu zacházení a je nezbytně nutné jim tyto aktivity umožňovat a nabízet. Především mají zájem o vzdělání ve ŠVS, o nabízené kurzy, doučování v českém i cizím jazyce.

Na základě získaných odpovědí, z provedených rozhovorů se specialisty oddělení výkonu trestu odnětí svobody, lze odpovědět na stanovené výzkumné otázky.

Vo₁: Shledávají specialisté VTOS smysl ve vzdělávacích a speciálně výchovných aktivitách programu zacházení?

Shrnutím dat lze uvést, že z provedených rozhovorů vyplývá, že specialisté výkonu trestu odnětí svobody smysl v programu zacházení částečně vidí, ale ovlivňujícím faktorem je podle nich samotný odsouzený, ke kterému je program zacházení směřován. Podstatné je, zda odsouzený má zájem změnit se i spolupracovat. Avšak specialisté nezaznamenávají žádné, případně minimální, změny v chování odsouzených, které by byly výsledkem jejich působení.

Vo₂: Vede program zacházení k úspěšné reintegraci odsouzených?

Pokud odsouzený nedochází na aktivity pouze z důvodu, aby „zabil čas“, ale protože o ně má zájem, tak jsou aktivity odsouzeným nápomocné k úspěšné reintegraci, i když respondenti uvádějí, že pouze v malé míře. Otázkou také je okolí, do kterého se odsouzený dostane a které na něj působí.

Vo₃: Jsou nabízené aktivity programu zacházení dostačující?

Specialisté výkonu trestu odnětí svobody se shodují, že nabízené aktivity v rámci programu zacházení pokrývají celou potřebnou škálu působení na odsouzené. Tedy, že aktivity programu zacházení dostačující jsou. I přes tuto skutečnost by odsouzeným nabídli, až dokonce nařídili, aktivitu, která by se zaměřovala na jejich spáchanou trestnou činnost.

V rámci praktické části byly zjištěny názory a postoje ke vzdělávacím a speciálně výchovným aktivitám, ze strany odsouzených i specialistů VTOS, na základě kterých lze zhodnotit efekt vzdělávacích a speciálně výchovných aktivit programu zacházení při penitenciární péči a pomoci odsouzeným reintegraci vězňů do společnosti, což bylo stanoveno jako cíl práce. Více než polovina odsouzených uvádí, že program zacházení je pro ně prospěšný a někteří dokonce pociťují změny v rámci jeho působení. Specialisté se shodují, že aktivity mají určité výsledky pouze v případě, že odsouzený

má o aktivitu zájem a chce své změny dosáhnout. Lze tedy usoudit, že vzdělávací a speciálně výchovné aktivity programu zacházení jsou efektivní a jsou neodmyslitelnou součástí VTOS.

Laická veřejnost často zastává názor, že VTOS by měl mít podobu trestu, kde by odsouzení byli pouze zavřeni na celách a svůj trest si „pochtivě odseděli“. Avšak při takto pojatém způsobu penitenciární péče, což jeho zastánci opomíjejí, by na odsouzené nebylo možno odborně působit specialisty z oddělení VTOS a jejich vnitřní motivace k páchání trestné činnosti by tak nejspíše zůstala nepozměněna, jelikož, jak potvrdila i předkládaná práce, program zacházení sestavený, vedený a hodnocený odborníky, má v tomto ohledu podstatný význam.

V praxi tato diplomová práce může posloužit odborným pracovníkům oddělení výkonu trestu, kteří mohou některé výsledky využít ve výroční zprávě vyhodnocení plnění programu zacházení v oblasti vzdělávacích a speciálně výchovných aktivit.

ZÁVĚR

Diplomová práce s názvem Speciálně výchovné a vzdělávací aktivity dospělých odsouzených je psána z vězeňského prostředí, konkrétně z věznice Stráž pod Ralskem a Rýnovice. Obě tyto věznice se nachází v Libereckém kraji, jsou diferenciovány jako věznice s dozorem a ostrahou a určeny pro muže. Zvolena byla metoda kvantitativní, dotazníkové šetření, které směřovalo k osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, vykonávající svůj trest v již zmíněných věznicích a předmětem zkoumání byl program zacházení, konkrétně aktivity speciálně výchovné a vzdělávací. Dále byla vybrána i metoda kvalitativní, konkrétně polustrukturované dotazníkové šetření, které pro změnu směřovalo ke specialistům z oddělení výkonu trestu odnětí svobody. Shrnutím výsledků z provedených výzkumů bylo možné dosáhnout stanoveného cíle, jímž bylo zhodnotit efektivitu vzdělávacích a speciálně výchovných aktivit programu zacházení při penitenciární péči a pomoci odsouzeným v reintegraci vězňů do společnosti. Teoretická část práce byla věnována deskripci veškerých souvisejících pojmů týkajících se tohoto tématu.

V rámci dotazníkového šetření byli odsouzení rozděleni do dvou cílových skupin a to z obou věznic, z důvodu možného porovnání. První skupinou byli odsouzení, kteří se aktivit programu zacházení účastní aktivně a druhou skupinu tvořili odsouzení, kteří se příliš neangažují. Výsledky shromážděných dat jednotlivých věznic se příliš neliší, rozdíly je možné shledávat mezi cílovými skupinami. Na základě těchto dat bylo dosaženo cíle této práce. Odsouzení program zacházení shledávají jako prospěšný.

Rozhovory byly provedeny se speciálními pedagogy, vychovateli a sociální pracovníci. Na základě i těchto dat bylo možné zhodnotit efektivitu programu zacházení a speciálně výchovných i vzdělávacích aktivit. Specialisté uvádí, že jsou tyto aktivity efektivní, za předpokladu, že odsouzený má o ně zájem a zároveň chce v rámci těchto aktivit docílit žádoucích změn.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody.*

Praha: Grada, 1999. Právo pro každého (Grada). ISBN 80-7169-555-6.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity.*

Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice

(Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty.*

Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-7251-104-1.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie.* 3., opr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a

nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.

FIALOVÁ, Lucie. *Motivace osob ve výkonu trestu odnětí svobody pro vstup na trh*

práce. Ústí nad Labem, 2015. Bakalářská práce. UJEP. Vedoucí práce Mgr. Michaela

Valášková.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství.* České Budějovice: Vysoká škola

evropských a regionálních studií, 2005. ISBN 80-86708-05-5.

HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie.* Praha: Vysoká škola J.A.

Komenského, 2005. ISBN 80-86723-14-3.

HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat.*

Vyd. 2., opr. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-123-9.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního*

výzkumu. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024713694.

JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika a penologie.* Brno: Institut mezioborových studií

Brno, 2012. ISBN 978-80-87182-24-6.

KÁČER, Robert a Robert BLANDA. Věznice a vazební věznice ČR: Věznice Rýnovice/Stráž pod Ralskem. *České věznice*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2008, , 78. ISSN 1213-9297.

KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4.

MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. 223 p. ISBN 978-808-7212-899.

MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUCHTA. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1248-X.

MOTEJL, Otakar. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv). ISBN 978-80-7357-606-6.

NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-7179-177-6.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-376-8.

PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4

ROZTOČILOVÁ, Dagmar. *Vězeňská služba České republiky: Věznice Stráž pod Ralskem 1973-2003*. Mimoň: Tiskárna Ralsko, s. r. o, 2003.

SOCHŮREK, J., 2007a. *Kapitoly z penologie. I. díl. Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-203-6

SOCHŮREK, Jan. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-7083-679-2.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2009. ISBN 978-80-7372-448-1.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-898-7.

VETEŠKA, Jaroslav. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1026-9

Zákonné normy

Nářízení č. 5/2013 Sb., o výběru a zařazování odsouzených, obviněných a chovanců na pracoviště

Nářízení č. 5/2016 Sb., o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence

Nářízení č. 42, kterým se stanoví pravidla pro zřizování a činnost oddělení specializovaného pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování ve vazebních věznicích a věznicích VS ČR, Sběrka nařízení generálního ředitele VS ČR

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Internetové zdroje

Výkon vězeňství: Legislativa. Generální ředitelství: Vězeňská služba České republiky [online]. 2016 [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/vykon-vezenstvi-16/legislativa>>

MÄSIAROVÁ, L. *Statistická ročenka 2015*. [online]. In: Vězeňská služba ČR. odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2016 [cit. 2017-01-24]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka_2015.pdf>

BOSOKOVÁ, L., *Typologie osobnosti dle Eysencka* [online]. In oPsychologii 2015 [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <<http://www.opsychologii.cz/clanek/210-typologie-osobnosti-dle-eysencka/>>

VITALE, I., *Cesare Lombroso*. [online]. In Igor Vitale Psychologo 2015 [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <<http://www.igorvitale.org/2015/08/12/cesare-lombroso-la-teoria-uomo-delinquente-aveva-ragione/>>

Vězeňská služba ČR: Rýnovice. *Základní informace* [online]. 2016 [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-rynovice-48/o-nas-1624/zakladni-informace-156/zakladni-informace-5619>

Jiné zdroje:

Informační leták ŠVS, Stráž pod Ralskem, 2016

Konzultace s odborníkem, věznice Stráž pod Ralskem, 2017

Vězeňská služba České republiky: Souhrnný plán zacházení s odsouzenými ve Věznici Rýnovice na rok 2016. Rýnovice, 2016.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CD	kompaktní disk
ČR	Česká republika
IQ	inteligentní kvocient
PC	počítač
ŠVS	školské vzdělávací středisko
VS	vězeňská služba
VT	výkon trestu
VTOS	výkon trestu odnětí svobody

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Vnímání programu zacházení, věznice Stráž pod Ralskem.....	57
Graf č. 2: Vnímání programu zacházení, věznice Rýnovice.....	57
Graf č. 3: Vnímání programu zacházení, věznice Stráž pod Ralskem.....	61
Graf č. 4: Vnímání programu zacházení, věznice Rýnovice.....	61
Graf č. 5: Chybějící aktivity programu zacházení aktivním odsouzeným, Stráž pod Ralskem.....	62
Graf č. 6: Chybějící aktivity programu zacházení pasivním odsouzeným, Stráž pod Ralskem.....	62
Graf č. 7: Chybějící aktivity programu zacházení aktivním odsouzeným, Rýnovice....	63
Graf č. 8: Chybějící aktivity programu zacházení pasivním odsouzeným, Rýnovice....	63
Graf č. 9: Dosažené vzdělání, Stráž pod Ralskem.....	65
Graf č. 10: Dosažené vzdělání, Rýnovice.....	65
Graf č. 11: Typ věznice, Stráž pod Ralskem.....	66
Graf č. 12: Typ věznice, Rýnovice.....	66
Graf č. 13: Ochota odsouzených platit za vzdělávací aktivity, Stráž pod Ralskem.....	67
Graf č. 14: Ochota odsouzených platit za vzdělávací aktivity, Rýnovice.....	68
Graf č. 15: Vnímané změny v rámci programu zacházení, Stráž pod Ralskem.....	66
Graf č. 16: Vnímané změny v rámci programu zacházení, Rýnovice.....	70

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Zvolené aktivity v programu zacházení.....	58
Tabulka č. 2: Dosažený věk.....	64

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Organizační struktura Vězeňské služby České republiky.....	I
Příloha B - Program zacházení.....	II
Příloha C - Dotazník pro odsouzené.....	IV
Příloha D - Otázky polostandardizovaného rozhovoru se specialisty VTOS.....	V
Příloha E - Transkripty provedených rozhovorů.....	VI
Transkript č. 1.....	VI
Transkript č. 2.....	IX
Transkript č. 3.....	XIV
Transkript č. 4.....	XVII
Transkript č. 5.....	XIX
Transkript č. 6.....	XXI
Transkript č. 7.....	XXIII

Příloha B - Program zacházení

**Program zacházení ve VTOS
výchozí**

Kód vězně:

Příjmení:

Jméno:

	Cíle programu	
		Důsledným plněním stanovených norem a povinností posilovat smysl pro zodpovědné jednání, upevňovat návyky potřebné pro přechod do občanského života po propuštění z VTOS. Posilovat vnitřní disciplinovanost, osobní odpovědnost a respekt k zákonům. Vzorným přístupem k práci a zapojením do brigádnických činností a i nadále upevňovat pracovní návyky. Aktivně se zapojovat do činností ve prospěch věznic. Účastí na aktivitách organizovaných věznicí smysluplně trávit volný čas.
1.	Pracovní aktivity pracovně zařadit mimo věznici	Pravidelné zapojení do prací potřebných k zajištění chodu věznic bez nároku na odměnu. Spolupodílet se na udržování pořádku v rámci věznic i oddílů. V rámci aktuálního pracovního zařazení si plnit všechny stanovené povinnosti bez neomluvených absencí a být příkladem pro ostatní odsouzené.
2.	Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: Počet hodin studia na ŠVS:	Základy právního minima Všeobecné vzdělávání
3.	Speciálně výchovné aktivity	Individuální poradenství (psycholog, spec. pedagog, soc. pracovníce) - na základě žádosti odsouzeného. Kontrola civilního oděvu ve skladu, případné doplnění, vyprání, vyspravení apod. Před výstupem z VT ve skladu civilních svršků provést kontrolu osobních věcí a dle potřeby ve spolupráci s vychovatelem zajistit jejich vyprání. Komunitní setkání oddílů – povinná účast pro všechny odsouzené. Účast v adiktologické poradně – 3 měsíců před koncem trestu povinně.
4.	Zájmové aktivity	Individuální zájmy (četba, sledování televize, společenské hry, sport v rámci vycházek). Četba knih a časopisů či periodik nejen s využitím nabídky vězeňské knihovny. Sledováním TV si udržet přehled o současném kulturním a společenském dění. Poslech hudby. Kroužek vaření. Kondiční cvičení. Dobrovolná účast na duchovních akcích ve věznicí.
5.	Oblast utváření vnějších vztahů	Aktivní podíl na udržování vztahu se širší rodinou.

Přiřazené aktivity

Kód aktivity	Typ aktivity	Název aktivity
VT-P	Pracovní	Pracovní výchova
VT-S	speciálně výchovné	Společenská výchova
VT-S	speciálně výchovné	Výstupní adiktologická poradna
VT-Z	Zájmové	Kroužek vaření a stolování

<p>Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit</p> <p>Datum</p>	<p>.....</p> <p>podpis odsouzeného</p>
<p>Datum</p>	<p>.....</p> <p>podpis speciálního pedagoga</p>
<p>datum</p> <p>Schvaluji:</p>	<p>.....</p> <p>podpis ŘV /I.ZŘV</p>

Příloha C - Dotazník pro odsouzené

DOTAZNÍK

Prosím Vás o vyplnění krátkého dotazníku za účelem tvorby diplomové práce.

1. Jak vnímáte program zacházení? (označte ☒)

- Prospěšný Výborný „zabití času“ „k ničemu“

2. Jaké aktivity jste si zvolil v programu zacházení?

- Pracovní – které (vypište):
- Vzdělávací – které (vypište):
- Speciálně výchovné – které (vypište):
- Zájmové – které (vypište):
- Rozvoj vnějších vztahů – které (vypište):

3. Jaké aktivity (z nabízených) jsou podle Vás nejlepší?

– které (vypište):

4. Jsou nějaké aktivity, které Vám v rámci programu zacházení chybí?

- Ne
- Ano, jaké?

5. Věk (označte ☒)

- 18–30 31–40 41–50 51+

6. Dosažené vzdělání (označte ☒)

- Základní Vyučen SŠ s maturitou Vyšší odborné Vysokoškolské

7. V jakém typu věznice jste zařazen?

- s dozorem s ostrahou

8. Kdyby Vám bylo v průběhu výkonu trestu odnětí svobody nabídnuto vzdělávání v soukromém učilišti, které by bylo placené, byli byste ochotni školné uhradit?

- (označte ☒) Ano Ne
 Pouze do nějaké výše, jaké?Kč za školní rok

9. Pociťujete osobní změny v rámci působení programu zacházení? (označte ☒)

- Ano Ne Trochu

Děkuji Vám za Vaši spolupráci.

Příloha D - Otázky polostrukturovaného rozhovoru se specialisty VTOS

1. Jakou funkci ve věznici zastáváte?
2. Myslíte, že jsou programy zacházení efektivní?
3. Odnáší si odsouzení, podle vás, něco z aktivit do budoucna, ať vzdělávacích nebo speciálně výchovných?
4. Vyvíjí odsouzení vlastní iniciativu v rámci aktivit?
5. Navštěvují odsouzení spíše speciálně výchovné nebo vzdělávací aktivity?
6. Vnímáte na odsouzených změny v chování, které by mohly být výsledkem vašeho působení?
7. Mají odsouzení zájem o nabízené vzdělávání ve vašem učilišti?
8. Myslíte, že by odsouzení za výchovné a vzdělávací aktivity byli ochotni zaplatit v případě, že by byly za určitý poplatek?
9. Nabídli byste odsouzeným nějakou aktivitu navíc, která v současné době není k dispozici?

Příloha E - Transkripty provedených rozhovorů

TRANSKRIPT Č. 1

Speciální pedagog věznice Stráž pod Ralskem- Mgr. Lukáš Kozaczka

Datum a místo konání rozhovoru:

7. 2. 2017, Stráž pod Ralskem, konzultační místnost věznice

Vysvětlivky:

LF- tazatelka Lucie Fialová

R1- Mgr. Lukáš Kozaczka

LF: Jakou funkci ve věznici zastáváte?

R1: Ve věznici zastávám funkci speciálního pedagoga

LF: a můžu se zeptat, jak dlouho tu působíte?

R1: od roku 2012 jsem speciální pedagog a od roku 2007 do roku 2012 jsem byl vychovatelem

LF: a myslíte, že jsou programy zacházení efektivní?

R1: ano (.) programy zacházení zachycují rizika a potřeby odsouzeného a snažíme se, abychom těmi programy zacházení, které stanovujeme odsouzeným, abychom jim právě nějakým způsobem ty rizika snižovali

LF: a myslíte si, že si odsouzení něco z těch aktivit do budoucna, ať vzdělávacích nebo speciálně výchovných, odnáší?

R1: (.) asi ne ze všech, ale funguje tady, shodou okolností, program speciálně výchovné aktivity, a to

program 3Z- zastav se, zamysli se, změň se, který (..) do jisté míry pomáhá odsouzeným změnit své chování a nastartovat je a ukázat jim tu správnou cestu, tak aby pokud možno již trestnou činnost nepáchali. Takže ano

LF: a vyvíjí odsouzený vlastní iniciativu v rámci těch aktivit?

R1: asi bych lhal, kdybych řekl, že u všech ano, ale konkrétně u těch aktivit, zrovna těch, co jsme zmínili, ty 3Z, tak tam ano. () Tam je dokonce do jisté míry i závislé na jejich iniciativě, ten program

LF: navštěvují odsouzení spíše speciálně výchovné nebo vzdělávací aktivity?

R1: (..) spíše vzdělávací aktivity a to z toho důvodu, od novelizace vyhlášky nebo respektive řádu o výkonu trestu, kdy podle §36a máme povinnost odsouzeným stanovovat už konkrétní programy zacházení a sice podle komplexní zprávy, tudíž pokud odsouzený vykazuje rizika takzvané nízká, tak jsme povinni mu dát program minimálního zacházení, který je zase závislý na, nebo jsou tam obsaženy aktivity spíše pracovní a zájmové, pokud odsouzený má rizika střední až vysoká, tak pak už jsme povinni dát program zacházení standartního zacházení, tam už musí být zachyceny vzdělávací aktivity a pokud odsouzený vykazuje podle komplexní zprávy rizika velmi vysoká, tak pak už máme povinnost stanovit mu program zacházení speciální (.) a tam už teda je povinnost odsouzenému stanovit též aktivitu speciálně výchovnou a vzdělávací

LF: vnímáte na odsouzených změny chování, které by mohly být výsledkem vašeho působení?

R1: bohužel v minimálním množství případů

LF: mají odsouzení zájem o vzdělání ve vašem učilišti?

R1: ano, ano, protože většina odsouzených mají základní vzdělání, popřípadě pouze základy vzdělání a tady je poměrně slušná možnost, jak si to vzdělání doplnit

LF: myslíte, že by odsouzení za výchovné a vzdělávací aktivity byli ochotni zaplatit v případě, že by byly za určitý poplatek?

R1: určitě ne

LF: nabídl byste odsouzeným nějakou aktivitu navíc, která v současné době není k dispozici?

R1: já si myslím, že jsme ty programy zacházení a zejména ty aktivity postavili tak, že dokážou opravdu pokrýt celou škálu potřeb těch odsouzených

LF: takže žádné nechybí

R1: takže, určitě by chyběli, ale to zase musíme taky brát v potaz personální situaci ve věznici zaměstnanců a bohužel ty aktivity se konají zpravidla hromadné formě, takže na té skupině je minimálně 15 až 20 odsouzených a čím větší skupina, tím se s tou skupinou hůře spolupracuje nebo pracuje a tak tím pádem taky odpovím na otázky předešlé, že čím větší skupina, tak i ta efektivita je daleko horší

LF: tak já vám děkuji za rozhovor

R1: rádo se stalo

TRANSKRIPT Č. 2

Sociální pracovníce věznice Rýnovice- Bc. Monika Králová

Datum a místo konání rozhovoru:

16. 2. 2017, Rýnovice, kancelář ve věznici

Vysvětlivky:

LF- tazatelka Lucie Fialová

R2- Bc. Monika Králová

LF: Jakou funkci ve věznici zastáváte?

R2: pracuji jako sociální pracovníce výkonu trestu

LF: myslíte si, že program zacházení pro odsouzený je efektivní?

R2: programy zacházení se skládají z různých oblastí, určitě některé z těch oblastí efektivní jsou, pokud jsou dobře vyhodnocené a dobře nastaveny

LF: a odsouzení jestli si něco odnáší podle vás z těch aktivit do budoucna ať vzdělávacích nebo speciálně výchovných?

R2: myslím, že každá aktivita, která je směrem k odsouzenému vyvíjena, tak je pozitivní a určitě, když ten vězeň chce a má o ní zájem tak si něco odnese, to znamená, že co se týká třeba aktivit speciálně výchovných, když se budeme bavit, tak jsou terapeutické a já se domnívám, že někteří z těch vězňů, kteří do toho jdou a jdou s kůží na trh s tím svým příběhem tak určitě vlivem té skupiny si

něco odnesou, otázka je, jak na ně potom působí to další okolí a to sociální zázemí venku, ale určitě si něco odnášejí. Co se týká zájmových aktivit, tak tam jde taky o to, aby to sociální klima ve věznici nebylo napjaté, aby se nějakým způsobem zabavili, když to tak řeknu, ale někteří z nich a mám i takové zprávy, se potom třeba tou keramikou i živili, ale je to samozřejmě jedinec, ale jsou i takové příklady, a tak si myslím, že ať je to sport, který jim samozřejmě může například toxikomanům, nějakým způsobem obnovit žilní systém, který pomůže jim se uvolnit i psychicky a tak dále a tak je lepší, když bouchne do, nebo zvedne činku, než když bouchne do spolu odsouzeného, takže já si myslím, že každá ta aktivita svůj význam má

LF: vyvíjí odsouzení vlastní iniciativu v rámci aktivit?

R2: víte co, to je velice individuální. Někteří odsouzení mají celé chování velice účelové, chtějí se dostat dřív domů, (.) vracejí se sem a více méně celé to chování je účelové a oni potom tedy rozhodně nejsou aktivní a vyhýbají se tomu a jsou potom odsouzení, kteří navštěvují všechny aktivity, protože si uvědomují, čím méně budou na té cele sedět, čím více budou něco dělat, tak jim tím více bude ten trest utíkat, takže znám plno velice aktivních odsouzených, který hrajou šachy, malují, zpívají, chodí do různých aktivit, zapojují se do přednášek neziskovek a jsou iniciativní, aktivní, někdy až přes přiliš

LF: navštěvují odsouzení spíše speciálně výchovné nebo vzdělávací aktivity?

R2: já si myslím, že využívají tak nějak tu nabídku, myslím si, že velký zájem je o zájmové aktivity, ten největší zájem, protože opravdu ten sport, ta kultura, nevím, když ho baví hrát na kytaru, tak půjde radši na kytaru, než aby šel

na vzdělávací aktivitu, kde musí () opravdu na sobě pracovat a vykázat nějakou aktivitu, takže do těch speciálně výchovných aktivit jdou opravdu jedinci, kteří se sebou chtějí něco dělat a motivovat běžného vězně k tomu, aby šel do takové aktivity je velice těžké. Takže tam si myslím, že je největší zájem, o vzdělávací aktivity je taky velký zájem, například taková autoškola, jim přinese hodně, protože máme tady opravdu hodně odsouzených, kteří jsou tady za zákaz řízení, a čeká je znova dělat zkoušky a uvědomují si, že až vyjdou ven tak nebudou mít čas se připravovat, a jak jinak než tady ten čas využít. Zase mám zpětné vazby bývalých vězňů, že jim to hodně pomohlo, protože mohli ty zkoušky udělat hned. Takže o to zájem je veliký. (.) Touží se vzdělávat v jazycích, chtěli by angličtinu, němčinu, protože mají zase pocit, že venku třeba najdou lépe práci, lépe placenou práci. Takže vzdělávací aktivity tohohle směru z řad některých inteligentních vězňů je taky, ale říkám, já vnímám, že největší zájem je o ty zájmové aktivity

LF: vnímáte na odsouzených změny v chování, které by mohly být výsledkem vašeho působení?

R2: říkám, je to o jedincích, je to opravdu o jedincích, (..) už tady pracuji skoro 20 let. Pracovala jsem na specializovaném oddělení, kde se léčili toxikomani a tam třeba ta práce byla velmi cílená, velmi individuální a velmi intenzivní. To znamená, že jsme měli terapeutické skupiny mnohdy tři krát týdně. Pracovalo se opravdu 8 hodin denně s tím vězněm a tam si myslím, že přestože se jednalo o drogovou závislost, tak ta výslednost tam byla, změny v chování byly i zpětný vazby, ale teď jich mám na starosti 230 vězňů a tam samozřejmě to zacílení nemůže být takové, takže je to o jedincích a změny jsou, ale je to o jedincích

LF: Mají odsouzení zájem o nabízené vzdělání tady, ve vašem učilišti?

R2: Určitě. O tu školu zájem je bych řekl velký. U nás se učí obráběči kovů. Když se podíváte na stránky úřadu práce, tak je to zrovna obor velmi žádaný. Oni si to uvědomují, ti kteří mají zájem a chtějí se sebou něco dělat a nevracet se sem, tak o to studium zájem je. Nemáme nikdy problém zaplnit první ročník studentů, otázka je jestli to dokončí, jestli mají tu schopnost to dodělat, to studium, ale zájem je, mají tam počítače, učí se obrábění, konstruování, je to pro ně zajímavé. Řekla bych, že ten zájem, ze strany vězňů, je.

LF: Myslíte, že by odsouzení za vzdělávací aktivity byli ochotni zaplatit v případě, že by byly za určitý poplatek?

R2: to je šalamounská otázka. Jako sociální pracovnice vím, že (.) nechci to procento hádat, ale velmi vysoké procento vězňů je zadlužených. Je tam opravdu, řekla bych 90% má dluhy, více jak polovina vězňů nemá ani sociální zázemí, které by je podporovalo, takže nevím, nedovedu si představit, z čeho by to vzdělání mohli hradit. Možná by rádi, ale myslím si, že jak by se to platilo, tak by to bylo zase o jedincích, když to nám každý rok obdrží okolo 40 vězňů a to by rozhodně už tak nebylo

LF: Nabídla byste odsouzeným nějakou aktivitu navíc, která v současné době není k dispozici?

R2: tak já si myslím, že my jako sociální pracovnice se teď aktivně musíme zabývat hlavně finanční gramotností vězňů, zapojujeme do toho i neziskové organizace, takže je tady každá nabídka v tomto směru je pro nás velmi důležitá, takže oddlužení, tyhle ty insolvence, exekuce, nový

exekuční zákon a tak dále, jako co se týká tohohle, tak jsou dveře otevřené i neziskovým organizacím, které jsou schopné s nimi ty dluhy individuálně řešit, protože je to běh na dlouhou trať a my jako tři sociální pracovníci to s 650 vězni opravdu dělat nemůžeme. Takže v tomto směru určitě je potřeba zvýšit množství těch aktivit. No a pak samozřejmě aktivity cílené na trestnou činnost, to znamená aktivity proškolenými lidmi, kteří mají terapeutické výcviky, kteří umí v tomto směru pracovat, protože těch máme ve vězeňské službě taky nedostatek. Takže spí těchto aktivit, nebo tyto aktivity bych ještě nabízela, ale jinak si myslím, že máme schopné zaměstnance, kteří, co se týká zájmových a vzdělávacích aktivit, tu nabídku pokrývají.

LF: tak ode mě je to všechno a děkuji za rozhovor

TRANSKRIPT Č. 3

Vychovatel věznice Rýnovice

Datum a místo konání rozhovoru:

16. 2. 2017, Rýnovice, kancelář ve věznici

Vysvětlivky:

LF- tazatelka Lucie Fialová

R3- vychovatel

LF: jakou funkci ve věznici zastáváte?

R3: vychovatel

LF: myslíte, že jsou programy zacházení efektivní?

R3: pro určitý lidi jo

LF: odnáší si podle vás něco z aktivit do budoucna, ať vzdělávacích nebo speciálně výchovných?

R3: jak kdo, jak kterej. Záleží na tom vlastně, jestli se chce změnit nebo nechce. Pokud ne, tak dochází vlastně jenom, aby zabil čas, tak pro takovýho člověka to nemá žádněj význam.

LF: vyvíjí odsouzení vlastní iniciativu v rámci aktivit?

R3: tam je podobná odpověď. Jsou odsouzení, který ano, který mají zájem se změnit do budoucna, a ti, který tam choděj, že tam musej, že to mají stanovený, tak ty ne, samozřejmě. Ty jsou tady od toho, aby to jen odseděli, nic neudělali a měli jenom čárku za účast.

LF: navštěvují odsouzení spíše speciálně výchovné nebo vzdělávací aktivity?

R3: já bych řekl, že je to tak půl na půl

LF: oboje teda

R3: tady jsou vlastně ještě ty zájmové a o ty mají největší zájem, o ty zájmový

LF: vnímáte na odsouzených změny v chování, které by mohly být výsledkem vašeho působení?

R3: () to je otázka, jak na ní odpovědět. (...) málo

LF: a je to určitě taky hodně individuální

R3: je to individuální. Je tam pár lidí, nebo vždycky se najde někdo, kdo má zájem. Kdo má zájem, a nebo, kdo umí hrát takový to divadýlko před tím panem vychovatelem, potom si člověk poslechne ty telefony s rodinou, tak je ten opak. Tam si člověk udělá takovej ten úsudek. Předemnou se chová tak a před tou rodinou se chová tak. Takže člověk to musí skloubit dohromady a pak ví, jak na tom asi jsme.

LF: mají odsouzení zájem o nabízení vzdělání ve vašem učilišti?

R3: mají

LF: myslíte, že jsou odsouzení za výchovné a vzdělávací aktivity ochotni i zaplatit, kdyby byly za nějaký poplatek?

R3: ne

LF: nabídl byste odsouzeným nějakou aktivitu, která zatím není k dispozici, že jako chybí v rámci těch aktivit?

R3: já si myslím, že by se s nima měla více rozebírat jejich trestná činnost a tyhle věci

LF: že to chybí

R3: (..) nějaký specialista a s tím víc pracovat, protože ty násilné trestné činy, tam u nich člověk vidí, že žádné svědomí nemají a trošku to v něm probudit, to mi tu chybí, v celým tom vězeňství, protože na ně není čas a s tímhle tím se moc nepracuje. Protože oni vlastně vyrovnání s těma oběťma a s tímhle tím, to moc nefunguje, si myslím já

LF: tak ode mě je to všechno

R3: všechno jo?

LF: ano, děkuji

TRANSKRIPT Č. 4

Speciální pedagog věznice Rýnovice- Mgr. Martin Štrýncl

Datum a místo konání rozhovoru:

16. 2. 2017, Rýnovice, kancelář ve věznici

Vysvětlivky:

LF- tazatelka Lucie Fialová

R4- Mgr. Martin Štrýncl

LF: jakou funkci ve věznici zastáváte?

R4: speciální pedagog

LF: myslíte si, že jsou programy zacházení efektivní?

R4: (.) jak který

LF: Odnáší si odsouzení podle vás něco z aktivit do budoucna, ať vzdělávacích nebo speciálně výchovných?

R4: já myslím, že ano. Otázka je toho využití potom

LF: vyvíjí odsouzení vlastní iniciativu v rámci aktivit?

R4: (...) v rámci aktivit ano

LF: navštěvují odsouzení spíše speciálně výchovné nebo vzdělávací aktivity? Já vím, že teda především ty zájmové, ale tady z těch dvou?

R4: (...) to se nedá takhle odpovědět, protože máme tady školu, kde jsou vzdělávací aktivity, speciálně výchovné jsou zase na speciálních odděleních, takže bych to takhle nerozdělil

LF: vnímáte na odsouzených změny v chování, které by mohly být výsledkem vašeho působení?

R4: minimálně

LF: mají odsouzení zájem o nabízené vzdělávání ve vašem učilišti? To tedy ano?!

R4: ano

LF: myslíte, že odsouzení za vzdělávací a speciálně výchovné aktivity byli ochotni i zaplatit v případě, že by byly za určitý poplatek?

R4: to si myslím, že ne

LF: a nabídli byste odsouzeným nějakou aktivitu navíc, která teď není k dispozici, která třeba chybí, která by byla potřeba zařadit do programu zacházení?

R4: (.) myslím, že ne

LF: myslíte, že je to obsáhlé, že nic nechybí?

R4: () asi jo

LF: ode mě je to všechno a děkuji

TRANSKRIPT Č. 5

Speciální pedagog věznice Rýnovice- Mgr. Miroslav Kotlár

Datum a místo konání rozhovoru:

16. 2. 2017, Rýnovice, kancelář ve věznici

Vysvětlivky:

LF- tazatelka Lucie Fialová

R5- Mgr. Miroslav Kotlár

LF: jakou funkci ve věznici zastáváte?

R5: speciální pedagog

LF: myslíte, že jsou programy zacházení efektivní?

R5: ne

LF: odnáší si podle vás odsouzení něco do budoucna z těch vzdělávacích nebo výchovných aktivit?

R5: minimálně

LF: vyvíjí odsouzení vlastní iniciativu v rámci aktivit?

R5: minimálně

LF: navštěvují odsouzení spíše speciální výchovné nebo vzdělávací aktivity?

R5: to je podle nabídky. V naší nabídce, myslím, že spíše speciálně výchovné

LF: vnímáte na odsouzených změny v chování, které by mohly být výsledkem vašeho působení?

R5: minimálně

LF: mají odsouzení zájem o nabízené vzdělání ve vašem učilišti?

R5: v učilišti ano

LF: myslíte, že by odsouzení za výchovně a vzdělávací aktivity byli ochotni zaplatit určitý poplatek?

R5: v žádném případě ne

LF: a nabídl byste odsouzeným nějakou aktivitu navíc, která v současné době není k dispozici?

R5: ano, takzvaně nějaké tvrdší aktivity, který by potom mohli lépe využít v zaměstnání. To znamená jazykové kurzy, kurz práce s pilou, kurz aby si odnesl „svářečák“, když to přeženu

LF: kvalifikační nějaký?

R5: vysloveně tyhle ty kvalifikační věci

LF: ode mě je to všechno a děkuji

TRANSKRIPT Č. 6

Speciální pedagog věznice Rýnovice- Bc. Jiří Badstieber

Datum a místo konání rozhovoru:

16. 2. 2017, Rýnovice, kancelář ve věznici

Vysvětlivky:

LF- tazatelka Lucie Fialová

R6- Bc. Jiří Badstieber

LF: jakou funkci ve věznici zastáváte?

R6: jako kolegové, speciální pedagog

LF: myslíte, že jsou programy zaházení efektivní?

R6: částečně

LF: odnáší si podle vás odsouzení něco z aktivit do budoucna?

R6: každěj si odnáší, že jo, člověk se učí celej život, to je moc široká otázka

LF: vyvíjí odsouzení vlastní iniciativu v rámci aktivit?

R6: někteří ano

LF: navštěvují odsouzení spíše speciálně výchovné nebo vzdělávací aktivity?

R6: to je podle nabídky, záleží na tom, jak se mu sestaví program zacházení a podle toho na to chodí

LF: vnímáte na odsouzených změny v chování, které by mohly být výsledkem vašeho působení?

R6: tak to ne

LF: mají odsouzení zájem o vzdělání ve vašem učilišti?

R6: určitě

LF: myslíte, že by odsouzení za výchovné a vzdělávací aktivity byli ochotni zaplatit?

R6: no to si nemyslím úplně. Někteří určitě, ale bude to strašně malé procento

LF: nabídl byste odsouzeným nějakou aktivitu navíc, která v současné době není k dispozici?

R6: (.) jo, to by se hodilo. Já bych nevolil termín nabídnul, ale nařídil.

LF: jo, aby tam museli

R6: samozřejmě jsou věci, který jsou v jejich osobnosti závadný, proto jsou ve výkonu trestu a na to se musí působit a nemáme na to odborníky, bohužel

LF: tak jo, ode mě je to všechno a děkuji

TRANSKRIPT Č. 7

Speciální pedagog věznice Rýnovice- Svatoslav Patka

Datum a místo konání rozhovoru:

16. 2. 2017, Rýnovice, kancelář ve věznici

Vysvětlivky:

LF- tazatelka Lucie Fialová

R7- Svatoslav Patka

LF: jakou funkci ve věznici zastáváte?

R7: vychovatel

LF: myslíte si, že jsou programy zacházení efektivní?

R7: jestli jsou programy zacházení efektivní? Ne

LF: odnáší si odsouzení podle vás něco z aktivit do budoucna?

R7: málo

LF: vyvíjí odsouzení vlastní iniciativu v rámci aktivit?

R7: úplně minimálně

LF: navštěvují odsouzení spíše speciálně výchovné nebo vzdělávací aktivit?

R7: ani jedno, ani druhý, spíše zájmový

LF: vnímáte na odsouzených změny v chování, které by mohly být výsledkem vašeho působení?

R7: (..) musím prezentovat nahlas? (..) opravdu jsem si nevšiml

LF: mají odsouzení zájem o nabízené vzdělání ve vašem učilišti?

R7: ano, tam opravdu zájem je. Ne tak velikánskej, ale je

LF: myslíte, že odsouzení za výchovně a vzdělávací aktivity by byli ochotni zaplatit, kdyby byly za nějaký poplatek?

R7: určitě ne

LF: a nabídl byste odsouzeným nějakou aktivitu navíc, která teď není k dispozici?

R7: (...) asi ne

LF: je to pokryto?

R7: (.) jo

LF: tak je to všechno a děkuju

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Lucie Fialová

Obor: 7501T001 - Andragogika (Mgr. A)

Forma studia: prezenční studium

Název práce: Speciálně výchovné a vzdělávací aktivity dospělých odsouzených

Rok: 2017

Počet stran textu bez příloh: 74

Celkový počet stran příloh: 24

Počet titulů českých použitých zdrojů: 33

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 4

Vedoucí práce: PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.